

Svoboda, Libor

**Vztah mezi Habsburky a Ruskem v druhé polovině 17. století :
poselstvo Baklanovského a Michajlova do Vídně roku 1654**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
2004, vol. 53, iss. C51, pp. [55]-88

ISBN 80-210-3725-3

ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102313>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

LIBOR SVOBODA

VZTAH MEZI HABSURKY A RUSKEM V DRUHÉ POLOVINĚ 17. STOLETÍ

Poselstvo Baklanovského a Michajlova do Vídně roku 1654

Až do počátku 17. století probíhaly mezi oběma panovnickými dvory, císařským a carským, relativně dobré a celkem **intenzivní** kontakty. Pro Vídeň byla Moskva potenciálním spojencem v boji s Osmanskou říší a v průběhu 16. století se nejednou pokoušela ji vtáhnout do války s Portou.¹ Počátkem 17. století však diplomatické styky na dlouhý čas utichly. Poslední návštěvou císařského vyslance v Moskvě byla na celých padesát let mise Heinricha von Logau v roce 1604, kdy se Moskva v souvislosti s nástupem Michala Fedoroviče Romanova na carský stolec pokoušela u císařského dvora dosáhnout jeho mezinárodního uznání. 27. března 1615 přicestoval do Vídně jistý Angličan v carských službách Hans Helmes označovaný v ruských pramenech Ivan Fomin Jelzeľ s úkolem přimět císaře uznat nástup Michala Romanova na carský trůn. Jeho pokusy o audienci u císaře stejně jako uznání carského titulu pro Romanova skončilo však neúspěchem. Na konci června roku 1616 proto bylo z Moskvy do Vídně vypraveno dal-

¹ Diplomatické vztahy mezi německým císařem a Moskvou byly navázány relativně záhy, již na konci 15. století za vlády císaře Maxmiliána I. a cara Ivana III. a s větší či menší intenzitou trvaly po celé 16. století. Bohužel, práci, která by souhrnně pojednala o problematice rusko-habsburských vztahů od sklonku 15. století do počátku století 17., nemáme k dispozici. Přehlednou i když zastaralou práci podávající jen základní faktografické údaje je B a n t y š - K a m e n s k i j , N.: *Obzor' vněšnich snošeniji Rossii (po 1800 god)*. Časť pervaja (Avstrijia, Anglija, Vengrija, Gollandia, Danija, Ispanija). Moskva 1894, s. 3–19. Počátkům rusko-habsburských vztahů se věnuje dnes již klasická práce U e b e r s b e r g e r , H.: *Österreich und Russland seit dem Ende des 15. Jahrhunderts*. Wien – Leipzig 1906. Až příliš stručný přehled habsbursko-ruských vztahů podal ve své práci Alfred Pribram, který se navíc omezil jen na první polovinu 16. století a úplně pominul diplomatické vztahy za vlády císaře Rudolfa II. Viz P r i b r a m , A. F.: *Österreichische Vermittlungs-Politik im polnisch-russischen Kriege 1654–1660*. In: Archiv für Österreichische Geschichte. Bd. 75. Wien 1889, s. 418–420. Svoji hodnotu si dodnes uchovává studie tehdy mladého, začínajícího historika Jana Slavíka, která vyšla na pokračování v Českém časopise historickém. Viz S l a v í k , J.: *Habsburkové a Rusko v 16. století*. Český časopis historický 12, 1906, s. 169–177, 312–334, 447–467. Slavík ve své studii reaguje, leckdy kriticky, na Uebersbergovu knihu, jež vyšla shodou okolností ve stejném roce. V posledních letech se počátkům habsbursko-ruských vztahů věnovala Dagmar Picková. Viz P i c k o v á , D.: *Habsburkové a Rurikovci na prahu novověku*. Praha 2002.

ší poselstvo, vedené Lukianem Ivanovičem Mjasnovem, které již bylo úspěšnější a začátkem ledna 1617 uznal císařský dvůr Michala Romanova jako zákonného cara.² To byla poslední návštěva carského vyslance u císařova dvora a až do roku 1654 neexistovalo přímých a bezprostředních kontaktů mezi oběma panovníckými dvory. Důvodů, které vedly k tomuto stavu, byla celá řada. Během první poloviny 17. století byla pozornost Habsburků upřena k dění ve střední Evropě, kde zuřila třicetiletá válka a hrálo se zde o budoucí uspořádání mocenských poměrů v Evropě. Životní zájmy vídeňského dvora, který neměl příliš chuti a ani času a možností navazovat kontakty s Moskevským státem, tehdy ležely úplně jinde než na východě Evropy. Habsburské državy nesousedily bezprostředně s územím Moskevského státu a oba státy neměly ani společné zájmy, přitom potenciálních rozporů bylo nemálo. Moskva císaři nedůvěřovala, považovala jej za spojence Rzeczpospolité, což ji spojovalo více se Švédskem a ostatními s nepřáteli habsburského domu, s nimiž byla v době třicetileté války v úzkém kontaktu.³

Nedůvěra a odtažitost carského dvora se naplno projeví v roce 1632, kdy se císařský dvůr pokusil přerušit oboustranné mlčení a vyslal do Moskevského státu své poselstvo, které však vyrazilo na cestu v nešťastnou dobu. Roku 1632 vypukla opět válka mezi Moskvou a Rzeczpospolitou (tzv. smolenská válka) a císařští posli byli zadrženi v Dorogobuži, obviněni ze špionáže a obratem poslání nazpět. Důvodem bylo, že členové doprovodu měli polská a litevská jména.⁴ K nedůvěře vůči Moskvě měl své důvody i vídeňský dvůr, neboť na cara byly během války vyvíjeny více či méně úspěšné politické tlaky Francie a Švédska, jež chtěly zavléct Moskvu do války proti polsko-litevskému státu a tím Habsburky ve střední Evropě připravit o spojence. Dobré vztahy mezi významnými státy antihabsburského bloku a Moskvou byly potvrzeny i během mírových rozhovorů ve Vestfálsku na sklonku třicetileté války, kdy byl car označen jako spojencem švédského krále a spolu s Francií uváděn jako garant věčného míru.⁵

² Ke snahám Moskvu po uznání carského titulu Michala Romanova císařským dvorem srovnej Leitsch, W.: *Moskau und die Politik des Kaiserhofes im XVII. Jahrhundert*. I. Teil 1604–1654. Graz – Köln 1960, s. 197–204. Moskevským poselstvům do Vídně v desátých letech 17. století se naposledy věnoval Florja, B. N.: *Rossija i češskoje vosstani-je protiv Gabsburgov*. Moskva 1986.

³ K angažmá Moskevského státu v třicetileté válce srovnej Poršněv, B. F.: *Tridcatiletnjaja vojna i vstupljenije v nje Šveciji i Moskovskogo gosudarstva*. Moskva 1976; Stöckl, G.: *Russische Geschichte*. 6 erweiterte Auflage. Stuttgart 1997, s. 291–298.

⁴ Materiály k císařskému poselstvu roku 1632 jsou publikovány v *Pamjatniki diplomatičeskich snoženij drevněj Rossii s dëržavami inostrannymi*. Tom III. (1632 po 1660 god). S. Petěrburg 1854, s. 1–84. Dále jen PDS. K tomu dále srov. Leitsch, W.: *Moskau*, s. 198; Pochlebkina, V. V.: *Vněšnjaja politika Rusi, Rossii i SSSR za 1000 let v imenach, datach, faktach*. Vypusk II. Kniga 1. Vojny i mirnyje dogovory. Moskva 1995, s. 575–576. Poršněv, B. F.: *Tridcatiletnjaja vojna i vstupljenije v nje Šveciji i Moskovskogo gosudarstva*. Moskva 1976, s. 299; Švarc, I.: *Vena-Moskva: diplomatičeskije otnošenija v seredině XVII veka*. In: Slavjaně i ich sosedi. Srednije veka – ranněje Novoje vremja, vypusk 9. Moskva 1999, s. 180.

⁵ Viz *Instrumenta Pacis Westphalicae. Die Westfälischen Friedensverträge*. Vollständiger lateinischer Text mit Übersetzung der wichtigeren Teile und Regesten. Dritte, durchgesehne

Cestu ke sblížení obě mocností nehledaly ani po ukončení třicetileté války. Moskevský stát měl poněkud jiné starosti a několik desetiletí, která uplynula od skončení občanské války a polsko-švédské intervence (s pro něho nešťastnou výjimkou válečného intermezza s Rzeczpospolitou v letech 1632–1634, tzv. Smolenská válka), se vyhýbal jakékoliv vojenské konfrontaci se svými sousedy. Vládnoucí kruhy v Moskvě se soustředily na konsolidaci vnitřních poměrů v zemi a mimo jiné i k dobývání a obsazování rozsáhlých území v Asii. Zatímco na západě se Moskva nacházela v útlumu a od osmdesátých let 16. století zde svá území ztrácela ve prospěch svých silnějších sousedů, Rzeczpospolity a Švédska, směrem na východ expandovala s nebývalou rychlostí. Že situace v rozlehlé východoevropsko-asijské říši nebyla ani po letech stále stabilní, se ukázalo krátce po nástupu mladého ani ne šestnáctiletého cara Alexeje Michajloviče na trůn v roce 1645. „Poslední kapkou“, která uvolnila napětí a nespokojenost obyvatel Moskevské Rusi a vedla k výbuchu silného povstání, bylo zavedení nové vysoké daně na sůl. V carském sídelním městě Moskvě vypukly nepokoje 1. června 1648 a brzy se rozšířily do ostatních oblastí státu. Dozvuky povstání, které se podařilo potlačit jen s vypětím všech sil, doznávaly po několik následujících let. Samotné povstání pak bylo jednou z příčin právní reformy v Moskevském státě, jež měla upřesnit práva a povinnosti všech vrstev ruské společnosti, tzv. Sobornoje uloženije.⁶

Děni na východě Evropy, v Moskevském státě, bylo císaři Ferdinandu III. v podstatě lhostejné, protože měl své vlastní, pro budoucnost Habsburského domu důležitější starosti. Ve střední Evropě sice skončila vleklá třicetiletá válka, Habsburský dům však byl ve stálých obavách z narušení křehkého míru a se strachem pohlížel zejména na Švédsko, které v té době ovládalo rozsáhlá území v Říši a dávalo nepokrytě najevo, že jeho ambice jsou daleko větší. Každá maličkost mohla být za této situace příčinou zažehnutí nového válečného požáru, a tak na vše, co by mohlo nějakým způsobem narušit mocenskou „rovnováhu“ stvrzenou vestfálským mírem, bylo nahlíženo ze strachem a z obavami. Habsburské državy a nejen ony, ale celé území Říše, byly zničeny dlouholetým válčením a více než cokoliv jiného potřebovaly klid. Kromě toho v první polovině padesátých let 17. století vyvstal pro císařskou diplomacii nový úkol vyžadující

Auflage. Bern und Frankfurt/M. 1975, s. 77, paragraf 11, „...*Ex parte vero serenissimae regni-que Sueciae omnes eius foederati et adhaerentes, imprimus rex Christianissimus, turn electores, principes, status, libera et immediata imperii nobilitate comprehensa, et civitates Anseticae, item rex Angliae, rex et regna Daniae Norvegiaeque cum annexis provinciis ut et ducatu Schleswicensi, rex Poloniae, rex et regnum Lusitaniae, magnus dux Moscoviae, respublica Veneta, foederatum Belgium, Halvetii Rhetiique et princeps Transylvaniae...*“ K tomu srov. S t ö k l , G.: *Russische Geschichte*, s. 296.

⁶ Poměrům v Moskevském státě v tomto období je věnován třetí díl Ključevského práce, viz K l j u č e v s k i j , V. O.: *Ruské dějiny*. Díl III. Praha 1928. K tomu dále srovnej S t ö k l , G.: *Russische Geschichte*, s. 276–291, 299–313; M a c ů r e k , J.: *Dějiny východních Slovanů I*. (Do doby Petra Velikého). Praha 1947, s. 225–246; V e r n a d s k i j , G.: *Russkaja istorija*. Moskva 1997, s. 124–133. K územní expanzi Ruska viz K a p p e l e r , A.: *Russland als Vielvölkerreich*. Entstehung, Geschichte, Zerfall. München 2001, s. 25–56.

jící, si nemalého úsilí – zajistit následnictví trůnu v Říši a v dědičných zemích pro nejstaršího císařova syna Ferdinanda IV.⁷

V polovině 17. století tedy nebylo žádných důvodů proč přistoupit k obnově diplomatických vztahů. Všechny okolnosti nasvědčovaly, že tento stav zůstane ještě velice dlouho zachován, neboť bylo evidentní, že ani jedna z obou stran nemá příliš chuti a ani důvodů na něm něco měnit a pokoušet se o navázání několik desítek let vyhaslých vztahů. Za této situace, kdy císař i car měli své problémy, které je nutily se plně soustředit na své vnitřní záležitosti a nevímat si toho druhého, nikdo nečekal, že jako první se toto mlčení ve vzájemných vztazích rozhodne prolomit právě carský dvůr, a to v době pro vídeňský dvůr obzvláště nepřijemné a těžké.

Z ruské strany se nejednalo o vyjádření přízně a mimořádných sympatií, Moskva i nadále hleděla na císařský dvůr s nedůvěrou, ale spíše o projev pragmatismu moskevské zahraniční politiky. V roce 1653 se totiž carský dvůr rozhodl po dlouhém váhání porušit „věčný mír“ s Rzeczpospolitou (tzv. polanovský mír, uzavřený roku 1635). Moskva tak učinila po dlouhém, několikaletém váhání, až když si byla nebo mohla si být jista, že má šanci na úspěch. Roku 1653 otrásovalo Rzeczpospolitou již pátým rokem povstání ukrajinských kozáků vedených hejtmanem Bohdanem Chmelnickým, které postupně přerostlo ve válku většiny ukrajinského pravoslavného obyvatelstva, proti katolickým polským páňům a potažmo celé Rzeczpospolitě. Povstání, kterého se jako kozáčtí spojenci aktivně účastnili i krymští Tataři, začalo ve stejném roce 1648, v němž byl uzavřen na západě Evropy mír, a v plné míře odhalilo vnitřní slabost do té doby zdánlivě silné a neotřesitelné Rzeczpospolity. Stalo se počátkem a do jisté míry i katalyzátorem těžké vnitřní krize jejího společenského a vládního systému – těžkopádnost státní moci, neschopnost a neochota elity hájit státní zájem, vzestup moci šlechty na úkor státu, první použití tzv. Liberum veto, nevyřešená otázka katolictví versus pravoslaví ad.⁸ Po celých pět let nedokázala státní moc,

⁷ Volba Ferdinanda IV., od roku 1646 českého a od roku 1647 římského a uherského krále, římským císařem stála vídeňský dvůr nemalé úsilí. S volební procedurou se vázalo složením tzv. volebních kapitulací („*Wahlkapitulation*“), a tak volba musela proběhnout před začátkem říšského sněmu, jenž se měl sejít roku 1653 v Řezně. Císař se chtěl vyhnout debatám o přiznání práva volby pro ostatní říšské stavy, které neproběhly při mírových jednáních v Münsteru a Osnabrücku. I když se císař individuálně sešel s kurfiřty ještě před zahájením říšského sněmu v říjnu a listopadu 1652, problémy s volební kapitulací stejně nastaly. Vyvolalo je Braniborsko, jež si touto cestou chtělo vydobýt od císaře větší ústupky ve věci Pomofanska a posílení práv protestantů v dědičných habsburských zemích. Volební shromáždění proběhlo ve dnech 26.–31. května 1653 v Augsburgu a zúčastnili se jej všichni kurfiřti s výjimkou braniborského kurfiřta Fridricha Viléma. K obtížné situaci v Říši a v dědičných zemích např. R e d l i c h , O.: *Österreichische Grossmachtbildung in der Zeit Kaiser Leopolds I.* Gotha 1921, s. 34–49; B r a u b a c h , M.: *Vom Westfälischen Frieden bis zur Französischen Revolution.* 9. Auflage. München 1999, s. 13–25. Ke vzniku a formování habsburské monarchie srov. E v a n s , R. J.: *Vznik habsburské monarchie 1550–1700.* Praha 2003. K habsburským velmocenským aspiracím od 16. století po konec padesátých let obecně K e n n e d y , P.: *Vzestup a pád velmocí.* Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500–2000. Praha 1996, s. 53–101. K dějinám Rakouska Z ö l l n e r , E.: *Geschichte Österreiches.* Wien 1974.

⁸ Polovina 17. století patří v dějinách Polska k nejvíce probádaným a zpracovaným obdobím a

kteřá během několika měsíců ztratila kontrolu nad celou Ukrajinou, kde na nějakou dobu de facto vznikla „nezávislá“ kozácká republika, zlomit kozácký odpor ani zbraněmi (Korsuň, Žluté vody, Batoň, Konstantinov) ani vyjednáváním (Zborov, Bílá Cerkve, Žvaněc).⁹

Vztahy mezi státy východoevropského regionu se v polovině 17. století lišily od poměrů v následujících desetiletích a stoletích. Od doby Ivana Hrozného vyhrávala Rzeczpospolita jednu válku s Moskevským státem za druhou, všechny byly ukončeny za mimořádně potupných mírových podmínek pro Moskvu, která v jejich důsledku ztratila rozsáhlá území a málem i nezávislost. Na počátku 17.

literatura věnovaná tomuto období je dnes již značně rozsáhlá a nepřehledná. Ze souborných prací např. D a v i e s , N.: *Boże igrzysko. Historia Polski*. Tom I. Od początków do roku 1795. Kraków 1992; K a m i ŋ s k i , A. S.: *Historia Rzeczypospolitej wielu narodów 1505–1795*. Lublin 2000; T o p o l s k i , J.: *Polska w czasach nowożytnych. Od środkowoeuropejskiej potęgi do utraty niepodległości (1501–1795)*. Poznań 1999. Původních českých prací věnovaných historii Polska respektive Rzeczpospolity není mnoho. Svoji platnost si i přes dobu svého vydání dodnes podržela práce jednoho z našich největších odborníků na dějiny střední a východní Evropy Josefa Macůrka, viz M a c ů r e k , J.: *Dějiny polského národa*. Praha 1948. Faktograficky nejobsáhlejší původní českou historií Polska je kolektivní práce M e l i c h a r , J. a kol.: *Dějiny Polska*. Praha 1974, která si i přes jistou poplatnost době svého vzniku uchovávala informační a faktografickou hodnotu. Poslední prací je nedávno vyšlá útlá brožurka, jež je pouze stručným přehledem polských dějin, viz Ř e z ŋ í k , M.: *Polsko*. Praha 2002. Ke krizi v Rzeczpospolitej srov. např. K o n o p c z y ŋ s k i , W.: *Liberum Veto. Studium porównawczo-historyczne*. Kraków 2002. (Reprint druhého doplněného vydání z roku 1918.); C z a p l i ŋ s k i , W.: *Dwa sejmy w roku 1652*. Wrocław 1955; T ý ž : *O Polsce siedemnastowiecznej. Problemy i sprawy*. Warszawa 1966; O c h m a n n - S t a n i s z e w s k a , S. – S t a n i s z e w s k i , Z.: *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo-doktryna-praktyka*. Tom I–II. Wrocław 2000; W ó j c i k , Z.: *Jan Kazimierz Waza*. Wrocław 1997.

⁹ K dějinám Ukrajiny a kozáků v polovině padesátých let 17. století srovnej např. H r u š e v s k y j , M. S.: *Istoriya Ukrajiny-Rusy*. Tom VIII. Kyjiv 1995; Tom IX–1. Kyjiv 1996; B a n t y š – K a m e n s k i j , N.: *Istoriya Maloj Rossii*, Kyjiv 1993; D o r o š e n k o , D.: *Narys istoriji Ukrajiny*. Tom I–II. Kyjiv 1991; J a b ł o n o w s k i , A.: *Historia Rusi południowej do upadku Rzeczypospolitej Polskiej*. Kraków 1912; S m o l i j , V. A. – S t ě p a n k o v , V. S.: *Ukrajins'ka nacional'na revolucija XVII. st. (1648–1676 r.)*. Ukrajina kriz viky. Tom 7. Kyjiv 1999; S t ě p a n k o v , V. S.: *Antyfeodalna borotba v roky vyzvolnoj vojny ta jiji vplyv na formuvannja ukrajins'koji děržavy (1648–1654)*. Lviv 1991; K u m k e , C.: *Zwischen der polnischen Adelsrepublik und dem Russischen Reich (1569–1657)*. In: Golczewski, F. (Hrsg.): *Geschichte der Ukraine*. Göttingen 1993, s. 56–91; S e r c z y k , W. A.: *Historia Ukrainy*. Wrocław 1979; K a p e l l e r , A.: *Kleine Geschichte der Ukraine*. München 1994; L i t w i n , H.: *Od Unii Lubelskiej do III rozbioru Rzeczypospolitej*. Rzeczpospolita – Ukraina. Szkic wydarzeń politycznych. In: Chynczewska-Hennel, T. – Jakowenko, N. (edd.): *Między sobą*. Szkice historyczne polsko-ukraińskie. Lublin 2000, s. 84–110; S u b t ě l n y j , O.: *Ukrajina istorija*. Kyjiv 1993; M a g o c s i , P. R.: *A History of Ukraine*. Toronto – Buffalo – London 1996; P e t r o v s ' k y j , M. N.: *Narysy istoriji Ukrajiny XVII – počatku XVIII stoliť*. Charkiv 1930; M a c ů r e k , J.: *Dějiny východních Slovanů I. (Do doby Petra Velikého)*. Praha 1947; J a k o w e n k o , N.: *Historia Ukrainy do końca XVIII wieku*. Lublin 2000; K a c z m a r c z y k , J.: *Bohdan Chmielnicki*. Wrocław 1988; K r y p ' j a k j e v y č , I.: *Bohdan Chmelnyckij*. Lviv 1990; Z l e p k o , D.: *Der grosse Kosakenaufstand 1648 gegen die polnische Herrschaft*. Wiesbaden 1980.

století, v době tzv. smuty, se Polákům málem podařilo Moskevský stát rozvrácený občanskou válkou úplně zničit. Naprázdno vyzněly i pokusy carského dvora o nápravu nevýhodných a potupných „mírů“, takže se Moskva posléze, i když s nechutí, začala s tímto stavem smiřovat. V polovině čtyřicátých let se vztahy s Rzeczospolitou začaly zlepšovat a těsně před vypuknutím povstání na Ukrajině se objevily i první náznaky možné budoucí spolupráce Moskevského státu, hlavně proti společnému nepříteli, Tatarům.¹⁰

Proto, když Chmelnický, který se od počátku povstání pokoušel sehnat spolehlivého spojence v boji s Rzeczospolitou, kontaktoval cara, jenž byl jako pravoslavný přijatelný pro většinu ukrajinského obyvatelstva včetně kozáků, a žádal od něho vojenskou pomoc, nebyl postoj Moskvy k povstalcům nijak příznivý. Pomoc kozákům by znamenala válku s Rzeczospolitou a na carském dvoře měli dobře v paměti předchozí vojenské neúspěchy a porážky. Trvalo téměř pět let, než se Moskva odhodlala jít znovu do války s Rzeczospolitou. Impulsem, který Moskvu definitivně přesvědčil, byla stále se zhoršující vojenská a ekonomická situace Bohdana Chmelnického a kozáků v letech 1652–1653. Chmelnický vyhrožoval, že se, pokud mu car nepomůže, poddá krymskému chánovi nebo tureckému sultánovi.¹¹

Po několikaměsíčních přípravách přikročil Zemský Sobor ke konečnému rozřešení této otázky. 1. (11.) října 1653 přijal Zemský Sobor, za účasti cara Alexeje, patriarchy Nikona a řady dalších světských i duchovních hodnostářů, záporožské vojsko i s „...z gorodami ich i z zemljami...“ tzn. celou Ukrajinu do carova poddanství. Zároveň bylo rozhodnuto vyslat ke Chmelnickému zvláštní poselstvo v čele s Vasilem Buturlinem a Larionem Lopuchinem.¹² 8. (18.) ledna

¹⁰ Podle plánu navrženého polním hejtmanem Stanistawem Koniecpolským, který v lednu 1646 přednesl tajné radě vypracovaný dokument s názvem „*Dyskurs o zniesieniu Tatarów*“, se měla Rzeczospolitá spojit s Moskevskou Rusí a za pomoci kozáků vymazat chanát z mapy. Krym by zůstal součástí Moskevského státu. Celé znění zaznamenal v díle Stanistaw Oświęcimski při příležitosti Koniecpolského smrti. Viz *Stanistawa Oświęcimima dyaryusz 1643–1651*. *Scriptores Rerum Polonicarum*. Tom XIX. Vydal Dr. Wiktor Czermak. Kraków 1907, s. 130 a následující. *C o s t i n*, M.: *Latopis ziemi Mołdawskiej i inne utwory historyczne*. Tłumaczenie, wstęp i komentarze Ilona Czarnańska. Poznań 1998, s. 184–185. I když tento plán zůstal jen neuskutečněnou vizí, kterou za dané politické konstelace nebylo možné prosadit, uzavřela Moskva s Rzeczospolitou roku 1647 dohodu o vzájemné pomoci v případě tatarských útoků a kozáckých povstání. Viz *S y s y n*, F. E.: *Between Poland and the Ukraine. The Dilemma of Adam Kysil, 1600–1653*. Cambridge, Mass. 1985, s. 128–140.

¹¹ K Chmelnického diplomacii v letech 1648–1654 souhrnně *G o l o b u c k i j*, V. O.: *Diplomatičeskaja istorija osvoboditel'noj vojny ukrainskogo naroda. 1648–1654 gg.* Kyjev 1962; *F e d o r u k*, J. O.: *Mižnarodna dyplomatija i polityka Ukrajiny 1654–1657*. Častyna I. 1654 rik. Ľviv 1996. Ke vztahu kozáků a Moskvy srovnaj např. *S v o b o d a*, L.: *Vztahy Bohdana Chmelnického a Moskvy v letech 1648–1649*. SPFFBU C 48, 2001, s. 119–143; *K a c z m a r c z y k*, J.: *Moskva a Kozaczyzna Zaporoska w latach 1648–1658*. In: *Biuletyn Ukrainoznawczy 7*. Przemysł 2001, s. 9–17; *H o r o b e c*, V. M.: *Moskovs'ka polityka Bohdana Chmelnyč'koho: dyplomatyčna rytoryka ta polityčna praktyka*. *Ukrajins'kyj istoryčnyj žurnal* 1995, č. 4, s. 45–56; *H o s t i č k a*, V.: *Bohdan Chmelnyckyj a jeho zahraniční politika (1646–1657)*. *SIPF* 52, 1966, č. 6, s. 354–361.

¹² Viz RGADA (Russkij Gosudarstvennyj archiv drevnich aktov), Fond 79. Snošeniji Rossii

následujícího roku bylo rozhodnutí Soboru stvrzeno v Perejaslavi podpisem mezi carovými posly a Bohdanem Chmelnickým, respektive zástupci kozáků a ostatního ukrajinského pravoslavného obyvatelstva.¹³

Usnesení Zemského Soboru a podpis dohody v Perejaslavi byly po desítiletích prvním krokem moskevské diplomacie k rekonstrukci stávajícího systému politické a mocenské rovnováhy ve východoevropském prostoru a pokusem změnit dosavadní poměr sil ve prospěch moskevského státu.¹⁴ Nelze je chápat jinak než

s Polšej. 1653 g. D. 8. L. 4, 24–35, 39–43; *Litopys Samovydcja*. Vydannja pidhotuvav J. I. Dzyra. Kyjiv 1971, s. 45–69; Č e r e p n i n , L. V.: *Zemskie sobory russkogo gosudarstva v XVI – XVII vv.* Moskva 1978, s. 334–337; *Vossojediněnje Ukrainy s Rossijej*. Dokumenty i materialy v trech tomach. Tom II. 1648–1651, Tom III. 1651–1654. Moskva 1953, dok. 197, s. 406–414. Dále jen *Vossojediněnje*. Z a b o r o v s k i j , L. V. (ed.): *Katoliki, Pravoslavnyje, Uniaty*. Problemy religii v rusko-poľsko-ukrainskich otnoženijach konca 40-x – 80-x gg. XVII v. Dokumenty. Issledovanija. Čast' 1. Istočniki vremeni getmanstva B. M. Chmelnickogo. Moskva 1998, dok. 75, s. 155–158.

13 K dohodě v Perejaslavi a jejímu významu pro dějiny východní Evropy existuje rozsáhlá literatura. Proto zde uvádím jen několik titulů, které považuji za nejdůležitější. B a s a r a b , J.: *Pereiaslav 1654: A Historiographical Study*. Edmonton 1982; B r a j č e v s k i j , M.: *Anschluss oder Wiedervereinigung*. (Kritische Anmerkungen zu einer Konzeption). München 1982; F l e i s c h a c k e r , H.: *Aleksej Michajlovič und Bohdan Chmelnickij*. In: *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slawen*. N. F. Band XI, Heft I. Breslau 1935, s. 11–52; H o r o b e c , V.: *Elita kozackoji Ukrajiny v pošukach polityčnoji lehitimaciji: stosunky z Moskvoju ta Varšavaju. 1654–1665*. Kyjiv 2001; J a k o v l e v a , T.: *Heťmanšćyna v druhij polovyni 50-x rokov XVII stolittja. Pryčyny i počatok rujiny*. Kyjiv 1998; J a k o v l i v , A.: *Ukrajins'ko-Moskovs'ky dohovory v XVII–XVIII vikach*. Warszawa 1934; K a c z m a r c z y k , J.: *Ugoda v Perejastawiu – koniecność czy wybór?* Studia Historyczne, z. 3, 1984, s. 413–434; K a p p e l e r , A.: *Russland als Vielvölkerreich*. Entstehung, Geschichte, Zerfall. München 2001; M a c ů r e k , J.: *Význam a ohlas opětovného sjednocení Ukrajiny s Ruskem z roku 1654 v dějinách slovanských a evropských*. In: *Věčná družba*. Praha 1955, s. 75–114; O ' B r i e n , B. C.: *Muscovy and the Ukraine*. From the Pereiaslav Agreement to the Truce of Andrusovo, 1654–1667. Berkeley – Los Angeles 1963; O h l o b l y n , O.: *Ukrajins'ko-Moskovs'ka uhoda 1654*. New York – Toronto 1954; O k i n s h e v i c h , L.: *Ukrainian Society and Government 1648–1781*. München 1978; S m o l i j , V. A.: *Ukrajins'ka děržavna iděja XVII–XVIII st.* Problemy formuvannja, evoljucii, realizaciji. Kyjiv 1997; W ó j c i k , Z.: *Feudalna Rzeczpospolita wobec umowy w Perejastawiu*. *Kwartalnik Historyczny* 61, s. 76–109; t ý ž : *Traktat andruszowski 1667 roku i jego geneza*. Warszawa 1959. V devadesátých letech vyšla na Ukrajině řada sborníků, jejichž největší nevýhodou je kolísavá úroveň jednotlivých příspěvků. Viz např. *Doba Bohdana Chmelnyckoho*. (Do 400-riččja vid narodžěnia veliĥoho heťmana). Zbirnyk naukovych prac. Kyjiv 1995; *Ukrajins'ko-rosijs'kyj dohovir 1654 r.: novi pidchody do istoriji mižděržavnych stosunkiv*. (Materialy naukovo-těoretického seminaru). Kyjev 1995.

14 K celkové situaci ve středovýchodní a východní Evropě 16.–17. století viz S u b t ě l n y , O.: *Domination of Eastern Europe*. Native Nobilitates and Foreign Absolutism, 1500–1715. Montreal 1986, s. 13–109 a M c N e i l , W. H.: *Europe's Steppe Frontier 1500–1800*. Chicago – London 1964, s. 16–123. McNeilova u nás v podstatě neznámá kniha se navzdory svému názvu zabývá nejen historií stepních nárazníkových oblastí Evropy, ale v širokém záběru i dějinami Osmanské říše, Habsburské říše, Polska, Uher a Balkánu. Autor vychází většinou z literatury a rezignuje na hlubší analýzu událostí a jevů. Výhodou je její široký záběr, umožňující srovnání jednotlivých zemí střední, východní a jihovýchodní Evropy od začátku 16. století do konce století 18.

jako faktické vyhlášení války Rzeczpospolitě.¹⁵ Krize vyvolaná kozáckým povstáním nabrala vstupem Moskevského státu do konfliktu úplně jiné dimenze, s konečnou platností překročila hranice jihovýchodní Evropy a namísto vnitřní záležitosti Rzeczpospolitě se změnila v mocenský boj dvou států – Rzeczpospolity a Moskevské Rusi. Bylo nutné počítat se skutečností, že vznik nového válečného konfliktu ve východní Evropě nezůstane bez odezvy a může mít za následek i vstup dalších států nesouhlasících s postupem Moskvy do války. Aby zabránila takovému vývoji události, neponechala carská vláda před podniknutím tak závažného kroku nic náhodě a na podzim roku 1653 a v první polovině roku 1654 rozvinula velkoryse pojatou diplomatickou ofenzívu, v níž se chystala vybraným státům a velmocím oznámit své rozhodnutí o porušení „věčného míru“ s Rzeczpospolitou a zahájit válku. Panovníkům těchto států měla být v předstihu předestřena moskevská verze posledních událostí a souběžně s tím i nabídka jakési „přátelské neutrality“, což mělo znamenat podporu Moskvě a neposkytnutí pomoci Rzeczpospolitě.¹⁶ Vedle toho měli být někteří z nich oficiálně požádáni i o povolení nákupu zbraní a surovin a svůj význam měl v neposlední řadě i sběr strategicky důležitých informací.¹⁷

Podle instrukcí zadaných jednotlivým poselstvům můžeme zjistit, co v politice západoevropských a jihoevropských států shledávali v Moskvě za zajímavé a závažné pro úspěch v nastávajícím konfliktu s Rzeczpospolitou, jaké momenty jsou pro její politiku příznivé a které naopak nebezpečné – vztah jednotlivých států k současným evropským konfliktům a k vnitropolitické situaci ve vybraných zemích, tj. válka Anglie a Nizozemí, Francie a Španělska, Benátek a Osmanské říše, možné restaurace Stuartovců na anglický trůn, ale i možnosti Rzeczpospolity nakupovat zbraně a verbovat vojáky v západní Evropě apod. Moskva neměla v úmyslu uzavírat se západoevropskými mocnostmi vojenské aliance, ale chtěla se promyšleným způsobem vyvarovat jakýmkoliv překážkám a komplikacím a snížit možnost válečné konfrontace s některou s evropských mocností na co nejnížší míru. Jejím záměrem by nejvíce vyhovovalo zachování

15 Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo ruskopolskoj vojny i diplomatičeskije kontakty Rosii s Avstrijej, Branděnbουργom i drugimi jevropskimi děržavami (koněc 1653 g. – janvar' 1655 g.)*. In: *Issledovanija po slavjansko-germanskim otnošenijam*. Moskva 1971, s. 301–321; Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Rossija, Reč Pospolitaja i Švecija v seredině XVII v. Iz istorii meždunarodnych otnošenij v Vostočnoj i Jugo-Vostočnoj Jevrope*. Moskva 1981.

16 Například v listinách určených pro Francii a Holandsko stála na prvním místě prosba, aby tyto země všemi různými způsoby podpořily Moskvu a neposkytly Rzeczpospolitě pomoc. Naopak v listinách do Dánska a Švédska se takováto žádost vůbec nevyskytla. V Moskvě si velice dobře uvědomovali, jaký byl vztah jednotlivých zemí k Rzeczpospolitě a jaká by byla reakce jejich představitelů na takovou nabídku „přátelské neutrality“. Viz *Russkaja istoričeskaja bibliotěka*. Tom XVI. S. Petěrburg 1897, s. 793–796. Dále jen *RIB*. Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 303–304.

17 Každému, kdo sledoval vývoj situace v Rzeczpospolitě a vůbec v celé východní a jihovýchodní Evropě během poslední doby, muselo být naprosto jasné, k jakému účelu jsou tyto prostředky nakupovány a že nákup zbraní byl možný pouze v těch zemích, u nichž se moskevská vláda domnívala, že nebudou klást odpor jejím plánům a v nastalém konfliktu zajmou buď proruský postoj, nebo neutralitu. Viz *RIB*, T. XVI. S. 770–794.

statu quo včetně kozácko-tatarské koalice a udržení lokálního charakteru konfliktu bez vměšování jiných států.¹⁸

Velkou překážku a nebezpečí pro expanzivní plány Moskvy znamenali římský císař, tradiční spojenec polského krále, a Švédsko, jež mělo v baltském prostoru své životní zájmy, křížící se se zájmy Rzeczpospolity. Švédsko bylo nevypočítatelné a nikdo si nemohl být předem jistý, jaká bude jeho bezprostřední reakce na vzestup Moskevské Rusi a na problémy a těžkosti, v nichž se Polsko s Litvou ocitly. Nelze úplně vyloučit variantu, že dosavadní stav Švédsku vyhovoval, neboť jeho dominance v severní a středovýchodní Evropě byla téměř stoprocentní a nepochybnitelná a Rzeczpospolita ani Moskva neměly ani vojensky ani hospodářsky na to, aby tuto nadvládu zlomily. Stockholmský královský dvůr by mohl za této situace považovat vše, co by vedlo nebo mohlo vést k porušení tohoto stavu a k oslabení švédských mocenských pozic, za nepřátelský akt a rozhodl by se své zájmy hájit vojenskou cestou.¹⁹

Rakouské Habsburky pojilo se severním sousedem jejich středoevropských držav staré přátelství posílené dynastickými vazbami s polskými Vasovci a společně sdílenou katolickou vírou. Hlavně však v Rzeczpospolitě viděli, i přes řadu výhrad, možného spojence proti mocenským plánům svého největšího soupeře – Švédska. S habsbursko-švédským nepřátelstvím ostatně počítala i Moskva, již zajímalo, na jaké úrovni jsou současné vztahy mezi Švédskem, Dánskem a římským císařem.²⁰

18 Ještě před návratem neúspěšného poselstva Repnina-Obolenského z Rzeczpospolity a diplomatickou „ofenzívou“ do střední a západní Evropy bylo v druhé polovině září 1653 vysláno poselstvo do Krymského chanátu, vedené S. Lodyženským a A. Ogarkovem. Moskevský stát neměl zřejmě v úmyslu uzavírat s chánem spojení, spíše si chtěl otestovat jeho reakci na blížící se moskevsko-kozácké spojení a zajistit si jeho neutralitu ve válce s Rzeczpospolitou. Existovaly dva důvody, které vedly cara k takovému rozhodnutí: tradiční nedůvěra moskevské vlády vůči krymským Tatarům a fakt, že pokud bude trvat koalice mezi záporožským kozáctvem a chanátem, je bezpečnost jižní hranice do jisté míry zajištěna. V průběhu jednání moskevských diplomatů s Chmelnickým na přelomu let 1653/1654 byl dokonce vysloven názor, že chán nebude stát v cestě sblížení Moskvy s Ukrajinou a dokonce jej prý bude možné zapojit do protipolské koalice!!! K tomu srov. Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Porta, Krymskoje chanstvo i gosudarstva Centralnoj i Vostočnoj Jevropy v 1648–1654 gg.* In: *Osmanskaja Imperija i strany Centralnoj, Vostočnoj i Jugo-Vostočnoj Jevropy v kontěkstě meždunarodnoj situacii seređiny XVII v. Čast' 1.* Moskva 1998, s. 212–213. Poměru Moskvy a Krymského chanátu v padesátých letech 17. století se detailně věnuje práce S a n i n , G. A.: *Otošeniija Rossii i Ukrainy s Krymskim chanstvom v seređině XVII veka.* Moskva 1987.

19 I když se Moskevský stát patrně spoléhal na tradiční švédsko-polské nepřátelství, které se v posledních letech stále více zotřovalo, tuto eventualitu nepodceňoval a zadal svým vyslancům instrukce, aby zjistili, na jaké úrovni se momentálně nacházejí švédsko-polské vztahy. K informacím Moskvy o situaci ve Švédsku viz K u r c , B. G.: *Sostojanije Rossii v 1650–1655 godach po doněsenijam Roděsa.* Moskva 1914, s. 66–71, 78–83, 134–136. K velmocenskému postavení Švédska v 17. století např. R o b e r t s , M.: *The Swedish imperial experience 1560–1718.* Cambridge – London – New York – Melbourne 1979; R o b e r t s , M. (ed.): *The Sweden's Age of Greatness 1632–1718.* London – Basingstoke 1973.

20 Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 304.

Tomuto pojetí odpovídal i výběr a pořadí států, do nichž byla jednotlivá poselstva posílána. První poselstva opustila Moskvu ještě před podpisem spojenecké dohody v Perejaslavi a směřovala do zemí, těžko říci zda se jednalo o pouhou náhodu nebo politický kalkul, stály v době třicetileté války v protihabsburkém táboře – Švédsko,²¹ Francie,²² Dánska,²³ Nizozemí.²⁴ V Moskvě se

- 21 Dne 1. října 1653 byl z Moskvy ke švédské královně Kristýně vyslán posel M. Vasiljev, jenž měl žádat o možnost nákupu 20 000 mušket. 6. ledna 1654 přicestoval do Uppsaly, kde byl 13. ledna přijat královnou Kristýnou. Z Uppsaly byl propuštěn 19. února 1654 a o týden později 25. února odcestoval. Do Moskvy se vrátil 11. března. 14. prosince 1653 bylo do Švédska vypraveno druhé poselstvo, vedené S. S. Jevským, které dorazilo do Uppsaly 14. února 1654. Přijetí u královně se konalo 19. února a o měsíc později, 24. března, Jevskij Uppsalu opustil. Do Novgorodu přijel 16. dubna 1654. Jak se dalo očekávat, reakce stockholmského dvora na chystanou válku s Rzeczcpospolitou byla chladná a zdrženlivá. Královna Kristýna ve své odpovědi carovi vzkázala, že by bylo vhodnější, dokázaly-li by se oba státy domluvit smírnou cestou. Nákup zbraní sice povolila, ale pouze nevelké množství, zbytek slíbila poslat později. Viz K u r c , B. G.: *Sostojanije Rossii*, s. 240–241 a následující. Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 303, 304, poznámky 17, 18.
- 22 K. G. Mačechin odcestoval z Moskvy 16. prosince 1653 a jeho cesta do hlavního města Francie trvala bezmála celý rok. Do Paříže dojel 3. listopadu 1654, Ludvík XIV. jej přijal již 9. listopadu. Z Paříže domů vyrazil 29. listopadu, 31. prosince byl v Lübecku, kde byl nucen čekat až do konce května 1655. Domů se vrátil až 16. června 1655. Zpráva o brzkém vypuknutí války byla na francouzském královském dvoře přijata se značným znepokojením. Již nejméně půl druhého století se francouzská zahraniční politika snažila ve střední, východní i jihovýchodní Evropě vytvořit blok spojeneckých států, hájících v tomto prostoru francouzské zájmy proti růstu habsburského vlivu. Podle představ francouzského královského dvora měly k tomuto „bloku“ patřit nejen Rzeczcpospolita a Švédsko, jež bylo spojencem zásadním, ale dokonce i Osmanská říše. Nejnovější vývoj situace ve středovýchodní Evropě a stále větší pravděpodobnost švédsko-polského konfliktu neodpovídal francouzským politickým zájmům v tomto regionu a vše, co by mohlo směřovat k oslabení Rzeczcpospolity, se zákonitě setkávalo s nevolí francouzského dvora. V důsledku obtížné situace ve vnitřní i zahraniční politice Francie (válka se Španělskem, špatné vztahy s Cromwelovou Anglií, Fronda apod.) nebylo v silách Ludvíka XIV. podniknout nějaká razantní protipatření a přidat se pevně na polskou stranu, a tak se francouzský královský dvůr musel omezit na nepřímý vstřícný, ale v zásadě bezzubý nesouhlas s chystaným útokem na Rzeczcpospolitu. Jediné, co mohl král udělat, bylo, že projevil přání, aby byl mezi oběma znesvářenými mocnostmi uzavřen mír, a nabídl, budou-li obě strany souhlasit, své prostřednictvím. Slíbil, že v této věci vyšle poselstvo i ke králi Janu Kazimírovi. K tomu srovnej G r ö n e b a u m , F.: *Frankreich in Ost- und Nordeuropa*. Wiesbaden 1968, s. 9–15. List cara Alexeje Ludvíku XIV. je v originálním znění tamtéž. Viz G r ö n e b a u m , F.: *Frankreich*. Quellenanhang, dok. 1, s. 188–199. Zpráva o pobytu Mačechina u královského dvora tamtéž, dok. 2, s. 199–203.
- 23 Moskevský posel do Dánska A. A. Kokoškin vycestoval 13. prosince 1653, do Kodaně dorazil 22. března 1654. Po audienci u dánského krále Frederika III. 24. června 1654 opustil 27. června Dánsko a 5. srpna byl v Novgorodě. V příloze k listinám určených dánskému králi Frederiku III. byla i žádost o prodej 20 000 mušket. Viz R I B , T. XVI, s. 793–796. Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 306, pozn. 23. Dánský král Frederik III. zaujal vůči moskevským válečným plánům negativní stanovisko. Měl k takovému postoji své oprávněné pohnutky. Čtěl, alespoň částečně, eliminovat neblahé výsledky třicetileté války pro mocenskou postavení Dánska na Baltu, k čemuž vedla jediná cesta – oslabení Švédska. Oslabení Rzeczcpospolity, z logiky věci potenciálního spojence ve všech antišvédských koaliciích, nebylo v dánském zájmu. Frederik III. proto poslal do Moskvy vzkaz, že je jeho přáním, aby oba zneprátelené státy uzavřely mír, s odůvodněním, že za tak složité situace nemůže krá-

zřejmě domnívali, že tyto státy budou vůči moskevské agresi podstatně vstřícnější, než by tomu bylo u polského spojence Habsburků. Carský dvůr mohl být spokojen, protože první vlna poselstev do západní a severní Evropy se nesetkala s většími problémy. Doba přála jeho plánům, panovnické dvory států, k nimž byla poselstva vyslána, musely vesměs řešit vlastní vnitropolitické problémy nebo byly zapleteny do vleklých sporů s jinými státy. Neměly tak mnoho sil ani chuti vměšovat se do nové války na vzdáleném východě Evropy.

Jestliže stávající poměry v západní a střední Evropě expanzivním plánům carského dvora nahrávaly, situace v jižní a jihovýchodní Evropě, kde Moskva nechala v počátcích vše na Chmelnickém, již tak příznivá nebyla. Obzvláště velké starosti dělal Moskvě postoj Krymského chanátu.²⁵ Od prosince 1653 začali Tataři, nespokojeni s rychlým sblížováním Moskvy a kozáků, usilovat o navázání kontaktů s Rzeczpospolitou, která chtěla vytvořit silný spojenecký blok států – Rzeczpospolitu, Krymský chanát, Sedmihradsko, Moldávii a Valašsko, který by byl spolu s tichou účastí Osmanské říše²⁶ namířený proti Moskevské Rusi a zá-

lovství zůstat nedostatečně vyzbrojené, odmítl Moskvě prodat zbraně. Viz Š c e r b a - č e v , J. N.: *Datskij archiv. Matěrijaly do istorii drevnej Rossii, chranjaščijesja v Kopen-gageně. 1326–1690 gg.* Moskva 1893, s. 239 a násl.

- 24 Stejný den jako Vasiljev byl vyslán do Nizozemí G. S. Golovnin, který měl nizozemské stavy požádat o umožnění nákupu 20 000 mušket a 20–30 000 pudů stříelného prachu. Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 303. G. S. Golovnina a Mi. I. Polivanova z Nizozemí. Golovnin dorazil do Haagu 6. května 1654, přijat byl o tři dni později. Povolení k návratu obdržel 1. července. Do Archangelska dorazil 29. srpna. M. I. Polivanov vyrazil na cestu 16. prosince 1653 a do Haagu dorazil 6. května 1654. Přijat byl 9. května, tedy stejný den jako Golovnin. Propuštěn byl 30. června, do Archangelska se vrátil 30. srpna. Nejprůzlivější zprávy přišly do Moskvy z Nizozemí, které sice zpočátku také nebylo spokojeno s možnou válkou a přálo si mírové řešení, avšak nakonec, po kuriózním zdůvodnění, že když válka už vypukla, tedy si Nizozemí přeje carovo vítězství, se přidalo na stranu Moskvy a žádostem o prodej mušket a stříelného prachu bylo vyhověno. K takovému kroku mělo Nizozemí své důvody. Usilovalo na Baltu o rovnováhu sil, která byla vestfálským mírem narušena ve prospěch Švédska a vše, co mohlo směřovat k jeho oslabení, se těšilo nizozemské podpoře. Bylo sice jasné, že oslabením Rzeczpospolité ztratí Nizozemí potenciálního spojence, avšak v tomto případě zřejmě převážily nizozemské obchodní zájmy v Moskevské Rusi, protože Nizozemí za svou ústupnost požadovalo úlevy pro své kupce putující na Rus. Viz Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 305–306, pozn. 24, s. 307–308.
- 25 Podle dochovaných pramenů považovala carská vláda za velice pravděpodobné, že v případě spojení kozáků a Moskevské Rusi dojde ke zhoršení vztahů s chanátem a k jeho spojení s Rzeczpospolitou. *Akty odnosjaščijesja k istoriji Južnoj i Zapadnoj Rossii, sobrannyje i izdannyye Archeografičeskaju komissijeju.* Tom X. (Dopolňnije k III tomu). Peregovory ob uslovijach sojediněnija MaloRossii s Velikoju Rossijeju. 1653–1654. S. Petěrburg 1878, s. 213–214. Dále jen AJZR. Vossojediněnije, Tom II. 1648–1651, Tom III. 1651–1654. Moskva 1953, dok. 194, 205, s. 379, 425, 458, 470, 474; Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Rossija*, s. 39–40.
- 26 Osmanská říše se nacházela v těžké krizi (neúspěchy ve válce s Benátkami, harémové intriky, častá střídaní velkých vezírů apod.), která jí neumožňovala zasahovat do dění v severním Černomoří. Jejím jediným záساهem do poměrů v severním Černomoří byl koncem června 1654 příkaz tatarskému chánovi, aby se nepouštěl do žádných válečných dobrodružství a aby se neprodleně vypořádal s donskými kozáky. Viz *Žerela*, XII, dok. 382, s. 317–318; F e d o r u k , J. O.: *Mižnarodna dyplomacija i polityka Ukrajiny 1654–1657.* Častyna I.

porožským kozákům.²⁷ Kvůli lepší součinnosti s Chmelnickým přenesl carský dvůr v zimních a jarních měsících roku 1654 svoji pozornost ke státům jižní a jihovýchodní Evropy. Chmelnický vypravil v průběhu února až dubna 1654 poselstva na Krym, do Osmanské říše, Sedmihradska²⁸ a navázaly i kontakty s donskými kozáky a s Kalmyky.²⁹ Proto Moskva vyslala v druhé vlně posel-

1654 rik. L'viv 1996, s. 106. K poměrům v Osmanské říši v polovině padesátých let 17. století srov. E i c k h o f f, E.: *Venedig, Wien und die Osmanen*. Umbruch in Südosteuropa 1645–1700. 2. Auflage. Stuttgart 1992, s. 95–119; S h a w, S.: *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*. Volume I. Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280–1808. Cambridge – London – New York – New Rochelle – Melbourne – Sydney 1985; Hammer, J.: *Geschichte des Osmanischen Reiches, größtenteils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven*. Fünfter Band. Vom Regierungsantritte Murad des Vierten bis zur Ernennung Mohamed Köprili's zum Grossvesir 1623–1656. Pest 1829; S u g a r, P. F.: *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354–1804*. Seattle – London 1977.

27 K polské diplomatické ofenzívě v roce 1654 srovnej podrobně W ó j c i k, Z.: *Feudalna Rzeczpospolita wobec umowy w Perejaslawiu*. *Kwartalnik Historyczny* 61, s. 76–109; T ý ž: *Dyplomacja polska w okresie wojen drugiej połowy XVII wieku (1648–1699)*. In: *Historia dyplomacji polskiej*. Tom 2. Warszawa 1981. V červnu 1654 byl vypracován a následně schválen na sněmu ve Varšavě text polsko-tatarské dohody, kterou nový tatarský chán Mehmed IV. Gerej potvrdil 22. října 1654. O den později se zvedla část tatarské hordy k ukrajinským hranicím. Viz *Dokumenty ob osvoboditělnoj vojně ukrainskogo naroda 1648–1654 g.g.* Kyjev 1965, dok. 293, s. 759–763, dok. 298, s. 768–771. Dále jen *Dokumenty*. Ke vztahu mezi Rzeczpospolitou a Tatyry srovnej P o d h o r o d e c k i, L.: *Chanat Krymski i jego stosunki z Polską w XV–XVIII w.* Warszawa 1987, s. 187 a násl.; Z a b o r o v s k i j, L. V.: *Porta, Krymskoje chanstvo i gosudarstva Centralnoj i Vostočnoj Jevropy v 1648–1654 gg.* In: *Osmanskaja Imperija i strany Cenralnoj, Vostočnoj i Jugo-Vostočnoj Jevropy v kontěkstě meždunarodnoj situaciji seređiny XVII v.* Časť 1. Moskva 1998, s. 217–218; S m i r n o v, V. D.: *Krymskoje chanstvo pod verchovenstvom Ottomanskoj Porty do načala XVIII veka*. S. Petěrburg 1887, s. 562; Z a b o r o v s k i j, L. V.: *Rossija, s. 48–49, 72–75*; S a n i n, G. A.: *Otnošenija Rossii i Ukrainy s Krymskim chanstvom v seređině XVII veka*. Moskva 1987, s. 51–60, 85–92; F e d o r u k, J. O.: *Mižnarodna dyplomacija*, s. 34–38, 39–52, 53–60, 112–113, 127–168; N o v o s e l ' s k i j, A. A.: *Bor'ba Moskovskogo gosudarstva s tatarami v pervoj polovině XVII v.* Moskva – Leningrad 1948, s. 43–58; H r u š e v s ' k y j, M. S.: *Istorija*, Tom IX-2, s. 887–899.

28 Sedmihradsko prodělalo v letech 1653–1655 radikální změnu zahraniční politiky. Vojenskou pomoc Rzeczpospolitě odmítl Rákóczi již v březnu roku 1654 a na své pozici setrval i poté, co jej Varšava informovala o uzavření kozácko-moskevského spojení. V pozdějších letech Rákóczi zaujímal vůči Rzeczpospolitě stále více nepřátelský kurs a postupně se přikláněl na stranu Švédska a Chmelnického. K poselstvu Chmelnického do Sedmihradska viz *Dokumenty Bohdana Chmelnyč'koho*. Uporjadnyky I. Kryp'jakevič ta I. Butyč. Kyjiv 1961, dok. 236, s. 328. Dále jen *Dokumenty B. Ch. Žerela*, XII, dok. 346, s. 289–291, dok. 351, s. 292–293; dok. 354, s. 294, dok. 355, s. 294–296, *AJZR*, T. X, s. 328, 344, 444, 773–774.

29 Chmelnický vyslal poselstvo na Krym nedlouho po uzavření dohody v Perejaslavi. Mělo chánovi oznámit jeho spojení s Moskvou a zároveň jej ubezpečit, že na vztazích s chánem se podpisem této dohody nic nemění. Informoval jej o úspěších ruských vojsk a prosil jej o posláni vojenské pomoci. Nabízel mu i připojení k nově ustavenému moskevsko-kozáckému spojeneckému bloku a upozornil chána, že útok na Moskvu by vyvolal odvetu záporožských a donských kozáků. Aby na Tatyry lépe zatlačil, použil i již osvědčený diplomatický tah. Pokusil se přimět Vysokou Portu, aby přikázala chánovi, buď pomáhat kozá-

stva do Cařihradu,³⁰ Moldávie, Valašska³¹ a na Krym.³² Přimět krymského chána, aby se připojil k Moskvě, anebo zůstal neutrální, se přes všechnu námahu nepodařilo, rozhovory mezi chanátem a Moskvou skončily na podzim roku 1654 neúspěchem a chán se definitivně přiklonil na stranu Rzeczpospolity.³³ Moskevský stát nedokázal v předvečer války přetáhnout všechny potenciální stoupence na svoji stranu a získat dominantní postavení v regionu. Ze zmatku a nejistoty postupným vývojem vykrytalizovaly v letech 1653–1654 dvě nepřátelské koalice: Rzeczpospolita a Krymský chanát na straně jedné a Moskva, záporožští kozáci, donští kozáci a eventuelně i Kalmyci na straně druhé. I přes tento neúspěch mohl být carský dvůr spokojen. Od podzimu roku 1653 pracně budovaná koalice mezi Rzeczpospolitou a třemi podunajskými knížectvími se v roce 1654 fakticky

kům, nebo zůstat neutrální. Viz *Dokumenty B. Ch.*, dok. 242, s. 336–337, dok. 243, s. 338–340; Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Porta*, s. 214–215. Kozácká poselstva v Cařihradu se stala objektem zájmu císařského a sedmihradského ambasadora. Viz *Žerela*, XII, dok. 364, 365, s. 305–306, dok. 375, 376, 377, 378, s. 313–314, dok. 381, 382, 383, s. 317–318.

30 Viz S a n i n , G. A.: *Otnošenija Rossii i Ukrainy*, s. 85–124.

31 Do Moldávie a Valašska bylo vypraveno poselstvo na čele s G. F. Samarinem. Panovníkům obou podunajským knížectvím Moskva doslova přikazovala, aby odmítli Rzeczpospolitě jakoukoliv pomoc a v nastávajícím konfliktu zůstali neutrální. Obě knížectví nakonec, i přes očekávání polského krále a některých polských pánů, zůstala stranou konfliktu a neposkytla Rzeczpospolitě slibovanou pomoc, což byl postoj, který Moskvě vyhovoval. K poselstvím do podunajských zemí viz *Vossojediněnije*, Tom III, s. 543–546; H r u š e v s ' k y j , M. S.: *Istorija*, Tom IX-2, s. 899–901; M o c h o v , N. A.: *Očerki po istorii moldavsko-russko-ukrainskich svjazej*. Kišiněv 1961, s. 104; Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Kanun i načalo russko-pol'skoj vojny i pozicii gosudarstv Jugo-Vostočnoj Jevropy (50-e gody XVII v.)*. In: Karpato-Dunajskije zemli v srednije veka. Kišiněv 1975, s. 253.

32 Zvláštní poselstvo vedené T. G. Chotunským a I. Fominem vyrazilo na cestu 11. března 1654 a do Bachčisaraje dorazilo 18. dubna. Moskva nabízela Tatarům vojenskou pomoc ve válce s Rzeczpospolitou a koordinaci společných akcí. Pokud by chán na carovy návrhy přistoupil, Moskva by do Bachčisaraje vyslala dvojnásobné množství „dárků“, než bylo obvyklé v mírových dobách. Car se dále zavazoval, že přesvědčí donské kozáky, aby v průběhu plánových vojenských operací neútočili na tatarské cíle. Důležitým úkolem pro Fomina s Chotuninem bylo přesvědčit chána, aby uznal novou carskou titulaturu, což by v konečném důsledku znamenalo, že chán uzná všechny politické a teritoriální změny posledních měsíců. K moskevským poselstvům na Krym viz S a n i n , G. A.: *Otnošenija Rossii i Ukrainy*, s. 85–124; Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 302, 310–311; Z a b o r o v s k i j , L. V. – Z a c h a r i n a , N. S.: *Rossija, Krym, Poľša, Ukraina v seredině 50-x godov XVII v.* Iz materialov črezvyčajnogo posolstva v krymskoje chanstvo vo glave s dvorjaninom T. G. Chotunsim i pod'jačim Pomestnogo prikaza I. Fominym 1654–1655 gg. In: Slavjaně i ich sosedi. Vyp. 4. Osmanskaja imperija i narody Central'noj, Vostočnoj i Jugo-Vostočnoj Jevropy i Kavkaza v XV–XVIII vekach. Moskva 1992, s. 165–204.

33 V květnu 1654 a pak ještě dvakrát, v říjnu 1654 a v lednu 1655, se Tataři pokusili přimět Chmelnického, aby se rozešel s Moskvou a usmířil se s polským králem. Jinak tatarské a polské vojsko vtrhne na Ukrajinu. S kozácko-ruským spojením vyjádřili Tataři ostrý nesouhlas, ale protože se chtěli vyhnout přímému střetu s Moskvou, zavázali se, že nebudou pustošit moskevské území, i když jim Jan Kazimír nabídne v takovéto akci účast. Odmítli však návrh Moskvy nenapatit ukrajinské území a do listiny carovi neuvedli jeho novou titulaturu. *Dokumenty B. Ch.*, dok. 288, s. 396–398; H r u š e v s ' k y j , M. S.: *Istorija*, Tom IX-2, s. 921–922, 956–957. *AJZR*, Tom X. s. 590–597; *Dokumenty*, dok. 292, s. 757–759.

rozpadla, aniž byla kdy uvedena v život, a jediný spojenec, který Rzeczpospolitě zůstal, byli obávaní Tataři.³⁴

V květnu 1654, kdy kozácká a moskevská armáda společně zahájily na Litvě a na Ukrajině vojenské operace proti Rzeczpospolitě, začali v Moskvě připravovat třetí vlnu poselstev do Vídně, Braniborska³⁵ a Kuronska.³⁶ Zatímco na pod-

³⁴ Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 311–312.

³⁵ Moskevský vyslanec F. F. Porošin odcestoval z Moskvy 26. května 1654 a do Berlína dorazil 17. července. O dva dni později byl braniborským kurfiřtem Fridrichem Vilémem přijal k audienci, z Berlína vyrazil 25. července, 29. října byl v Novgorodě. Viz Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 315, pozn. 76. Vedle obligátního podání nejnovějších událostí z hlediska carského dvora měl Porošin kurfiřta požádat, aby v žádném případě nepodporoval Rzeczpospolitu, a aby v tomto smyslu intervenoval i u kuronského knížete. Jednání v Berlíně dopadlo ze všech květnových poselstev nejhůře. Kurfiřt zpochybnil moskevskou verzi vzniku války a její vysvětlení fakticky označil jako neseriózní a nepravdivé. K otázce případné pomoci Rzeczpospolitě se postavil vyhýbavě, když prohlásil, že jej ještě o pomoc nikdo nepožádal. Na druhé straně považoval za nutné, sdělit carskému poslu informace o mohutných válečných přípravách v Rzeczpospolitě a o příkazu Vysoké Porty chánovi, aby pomohl polskému králi. Neúspěch potkal i žádost o uznání nové carské titulatury. Kurfiřt sdělil vyslanci, že tak nemůže učinit kvůli nepřiznivé reakci polského královského dvora a i kdyby chtěl, nebylo by vhodné učinit tak před tím, než se k této otázce vyjádří kladně římský císař. Na druhé straně se však kurfiřt uznání nové carské titulatury nevyhýbal, měl však podmínku – car měl kurfiřtovi psát všechny jeho tituly. Kromě toho nabídl kurfiřt své prostřednictví s tím, že stejnou nabídku pošle i do Varšavy. Skutečně již 22. července 1654 poslal polskému králi zprávu o proběhlých jednání i s kopií protokolu. Jan Kazimír jeho nabídku nepřijal. Kurfiřt se rozhodl hrát daleko složitější politickou hru v Říši a neměl valné chuti angažovat se ve válce Moskvy s Rzeczpospolitou. Vrcholem těchto snah byl jeho pokus vytvořit blok protestantských států na čele s Braniborskem, jenž by vyvažoval císařskou moc. V této složitě politické hře se kurfiřtovy záměry střetávaly se zájmy Francie, protože kurfiřtovy plány nebyly zaměřeny jen protihabsbursky, ale i proti Švédsku, což se Francii vůbec nelíbilo. Boj o moc v Říši nabral na intenzitě po neočekávané smrti následníka habsburského trůnu Ferdinanda IV. Náhlé zhoršení situace ve východní Evropě proto nemohlo kurfiřtovi v žádném případě vyhovovat. Bojové operace probíhaly v těsném sousedství kurfiřtovy državy tzv. Knížecích Prus. Navíc, Fridrich Vilém hleděl s velkou nedůvěrou i na švédskou politiku, zvláště po abdikaci královny Kristiny 16. června 1654 a nástupu Karla X. Gustava na švédský trůn. Rzeczpospolitá jakožto tradiční švédský soupeř mu mohla být vítanou oporou v boji proti švédské rozpínavosti, její oslabení tedy mohlo být pro Braniborsko nevýhodné a nebezpečné. Z těchto důvodů vyvinul Fridrich Vilém nemalé úsilí, aby přiměl Rzeczpospolitu k uzavření míru s kozáky, k jednání s Moskvou a ke zlepšení polsko-švédských vztahů. K braniborsko-moskevským vztahům srov. *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*. Bd. 6. Berlin 1872, s. 684–685, 703–704; Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 317; F o r s t e n , G. V.: *K vnějšné politice velikého kurfürsta Fridricha Vilhelma Brandenburského*. In: *Žurnal ministerstva narodnoj prosvety*, červen 1900, s. 316–317; H e d e n s t r ö m , A.: *Die Beziehungen zwischen Russland und Brandenburg während des ersten nordischen Krieges 1655–1660*. Marburg 1896; W ł o d a r s k i , J.: *Polityka pruska elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma I. w latach 1640–1660*. Gdańsk 2000. K rozhovoru s Francií a Nizozemím viz *Urkunden*, Bd. 6. s. 27–29, 572–574; Bd. 4. Berlin 1867, s. 107–111.

³⁶ Nejdříve se vrátilo poselstvo z Kuronska. Kníže Jakob napsal carovi, že jej válka mezi jeho sousedy nepotěšila a přeje si, aby byl co nejdříve uzavřen mír. Nabídl se jako prostředník. Ve zvláštní listině i ústně při rozhovoru potvrdil, že nepřijímá novou carskou titulaturu. Kníže se omlouval, že jediným důvodem, proč tak učinil je vědomí, že vše bude vyřešeno při vzá-

zim roku 1653 bylo cílem a úkolem jednotlivých poselstev spíše obhlédnutí a zmapování situace a zjistit, jakou pozici zaujímají evropské státy k nové válce ve východní Evropě. Nedůležitějším bodem v jednání květnových poselstev bylo zajistit si tyl pro případ nastávající války a císař byl spolu s lenky Rzeczpospolité, Braniborskem a Kuronskem, jediný, kdo mohl, alespoň teoreticky, přijít Rzeczpospolitě na pomoc. V listině určené císaři Ferdinandu III. se nejprve hovořilo o přání „udržovat přátelství“, a poté následovala carova žádost, aby císař žádným způsobem nepodporoval Rzeczpospolitu a dále, aby císař v tomto smyslu působil i na ostatní kurfiřty. Ve stejném duchu byla napsána i listina pro braniborského kurfiřta, kuronského vévodu Jakuba.³⁷

Jak bylo naznačeno výše, měla Moskva nemálo pohnutek, proč zařadit Vídeň do druhé vlny. O to více se musela snažit vymyslet důvod, proč poselstvo do Vídně vyslat. Po tak dlouhé odmlce ve vzájemných vztazích nemohl car jen tak jednoduše oznámit císaři, že přijal vzbouřené poddané spřáteleného státu pod svoji ochranu a de facto tak Rzeczpospolitě vyhlásil válku. Hledání paradoxně napomohla téměř čtyři desítky let trvající pauza ve vztazích mezi moskevským a vídeňským dvorem. Jako oficiální důvod vyslání poselstva do Vídně bylo oznámit císaři Ferdinandu III. zprávu o smrti cara Michala Fedoroviče a nástupu jeho syna Alexeje Michajloviče na carský trůn. Nastoupil v roce 1645, tedy již před devíti lety! Car císaři dále napsal, že se s potěšením dozvěděl o císařově úmyslu vyslat do Moskvy své poselstvo, a vyjádřil ochotu navázat s vídeňským dvorem přátelské styky. O přijetí kozáků za poddané moskevského cara a vůbec o existenci kozáků a skutečných příčinách války nebylo v oficiální carově listině ani zmínky. Císař samozřejmě vůbec neměl v úmyslu vysílat do Moskvy své poselstvo, protože Moskva stále platila za blízkého spojence habsburských nepřátel. Byla to spíše carova taktika, jak co nejnáze zjistit, zda císař a říšská knížata mají v úmyslu pomoci Rzeczpospolitě.³⁸

jenném polsko-ruském jednání, kterého se on bude účastnit. Vyhnul se i eventuelní účasti kuronských poddaných v polském vojsku. Kuronsko se v nastalém konfliktu ocitlo v obtížné situaci. Nedaleko jeho hranic probíhaly válečné operace přičemž se obě zneprátelené strany dožadovaly kuronské pomoci. Za této situace zaujal kníže pozici, která v podstatě vyhovovala Moskvě, a slíbil, že nebude Rzeczpospolitu vojensky ani jinak podporovat. Naopak, Moskva mohla v knížectví nakupovat zbraně i jiné potřeby. Kníže se rozhodl pro neutralitu, která však byla výhodnější pro Moskvu. Koncem října se obrátil s žádostí k polskému králi, aby mu povolil uzavřít smlouvu o neutralitě s Moskvou. Viz *Urkunden*. Bd. 6. Berlin 1872, s. 701–702, 704; Kubala, L.: *Wojna Moskiewska w roku 1654 i 1655*. Warszawa 1910, s. 257–258, 421.

³⁷ Viz *Urkunden*, Bd. 6. Berlin 1872, s. 701–702.

³⁸ V listině z 17. (27.) května 1654 určené císaři Ferdinandu III. car Alexej Michajlovič po obvyklých titulaturách a zdvořilostních formulích vzpomíná na dávné styky moskevských carů a německých císařů z rodu Habsburků, konkrétně na vztahy s římským císařem Rudolffem II. Na pokažení a naprostém přerušení vztahů mezi Svatou říší římskou a Moskevským státem měl velkou vinu polský král Zikmund III. Poté vypočítává důvody vedoucí Moskvu do války s Rzeczpospolitou. Otec současného polského krále Jana Kazimíra Zikmund rozšiřováním lži a pomlvy působil napětí a vzájemnou nedůvěru mezi oběma státy. Lži a nepravdy pak musel carův otec Michal Fjodorovič ve svých listech císaři Matyášovi uvádět na pravou míru. Vlna lží, křivd, urážek a pomlvy pokračovala i za jeho synů a nástupců Vladi-

Vypravit před 350 lety poselstvo z Moskvy do Vídně byl nelehký úkol. Nejen kvůli vzájemné nedůvěře, ale zejména z ryze praktických důvodů. Cesta byla přespříliš dlouhá, plná nebezpečí a nákladná. Bylo zvykem, že carská poselstva s sebou přepravovala veškeré vybavení, od potravin po postele s povlečením. Na rozdíl od západních zemí, kde být vyslancem vyžadovalo od dotyčné osoby nemalé investice z vlastních prostředků, bylo v Moskevské Rusi všechno jinak. Cesty vyslanců a jejich doprovodů stejně jako pobyt u cizích panovnických dvorů hradil stát.³⁹ Čím významnější osoba stála v čele poselstva, tím početnější doprovod, což by se celé, úměrně s délkou cesty, eráru notně prodražilo. Proto také k císaři Svaté říše římské, byť jej car uznával jako velkého panovníka a rovnocenného partnera, nebyli vypravováni tzv. „velcí poslí“, ale jen jejich zástupci z řad „středních úředníků“, dumnych dvorjan a okolničích spolu s džaky.⁴⁰

Z řad těchto „středních úředníků“ byli vybráni do čela poselstva do Vídně dva muži – okolničiči I. I. Baklanovskij a džjak Michal.⁴¹ 4. (14.) června 1654 obdrželi poslové instrukce od cara a o den později vyrazili směrem na Rigu.⁴² 9. (19.)

slava IV. a Jana Kazimíra, až carova trpělivost přetekla a nebylo jiného zbytí, než svou čest a práva hájit vojenskou cestou. Viz PDS, s. 90–98. Německé překlady z vídeňských archívů uveřejněny v W a l e w s k i , A.: *Historia wyzwolenia Polski za panowania Jana Kazimierza (1655–1660)*. Tom I. Kraków 1866, v příloze Dokumenta do historyi wyzwolenia Polski, dok. I, s. I–II, dok. II, s. II–VII. Dále jen W a l e w s k i , A.: *Historia, Dokumenta. K poselstvu Baklanovského srovnej dále B a n t y ŝ - K a m e n s k i j , N.: Obzor vněšních snošenij Rossii (po 1800 god)*. Časť pervaja (Avstrij, Anglija, Vengrija, Gollandia, Danija, Ispanija). Moskva 1894, s. 20; P o r ŝ n e v , B. F.: *Francija, anglijskaja revolucija i jevropejskaja politika v seredině XVII v.* Moskva 1970, s. 261; S o l o v j o v , S. M.: *Istorija Rossii s drevnějšich vremen*. Kniga V. (Toma 9–10). Moskva 1961, s. 619; S a n i n , G. A.: *Vněšňaja politika Rossii vo vtoroj polovine XVII veka*. In: *Istorija vněšnej politiky Rossii. Koněc XV–XVII vek (Ot sverženija ordynskogo iga do Severnoj vojny)*. Moskva 1999, s. 287–288.

39 K ruským poselským obřadům a obyčejům 16.–17. století srovnej *Dějiny diplomacie I*. Praha 1950 (překlad z ruského originálu *Istorija diplomatiji*. Moskva 1941), s. 160–167. Kniha byla sice napsána již ve třicátých letech minulého století, v době nejtvrďší stalinské diktatury, na obsahu této kapitoly však ideologie nezanechala žádné stopy. Výbornou, i když „jen“ publicistickou práci, která podrobně popisuje diplomatické zvyklosti na Rusi 15.–17. století, je J u z e f o v i č , L. A.: „*Kak v posolskich obyčajach vědětsja...*“ Moskva 1988.

40 „...K cesarskomu veličestvu Rimskomu vělikije posl ně posyljvany davno potomu, čto dalněj projedz, čerez mnogije raznyje gosudarstva (...) posylajutsja k cesarju poslanniki rodu seredněgo, kotoryje byvajut v dumnych dvorjaněch i v okolničich; a s nim tovarišč džak...“ píše ve zprávě, pořízené pro diplomatické a špionážní potřeby švédského královského dvora, bývalý poddžací posolského prikazu a později uprchlík Grigorij Karpovič Kotošichin. Kotošichin v ní zevrubně popisuje vnitřní zřízení a fungování Moskevské Rusi, včetně diplomatických obřadů a zvyklostí. Viz K o t o š i c h i n , G. K.: *O Rossii v carstvovanije Alekseja Michajloviča*. In: *Moskovija i Jevropa. Istorija Rossii i doma Romanovych v meumarach sovremennikov XVII–XX*. Moskva 2000, s. 42.

41 Materiály poselstva jsou uloženy ve RGADA, Fond 32. Snošenija Rossii s Avstrijej i germanskoj imperiej. Opis 1. 1654 g. Jak se mohl autor osobně přesvědčit, jsou všechny materiály vydány v edici *Pamjatniki diplomatičeskich snošenij drevněj Rossii s džžavami inostranymi*. Tom III. (s 1632 po 1660 god) S. Petěrburg 1854, s. 91–248. Dále jen PDS.

42 Instrukce poslům Baklanovskému a džjaku Michalovi obsahovala seznam členů poselstva (celkem 23 osob), úkoly, jež mělo poselstvo splnit, pověřovací listiny k dánskému králi a k lübec-

června opustili Pskov, 13. (23.) června projeli Novgorodem a o den později překročili hranice mezi Švédskem a Moskevským státem. Do švédské Rigy dorazili 25. července (4.) srpna.⁴³ 2. (12.) srpna odpoledne vypluli z řížského přístavu směrem na Lübeck, kam dopluli 1. září.⁴⁴ Lübeck opustili 8. září a přes Braunschweig,⁴⁵ Wolfenbüttel,⁴⁶ Hallberstadt,⁴⁷ Erfurt,⁴⁸ Koburg,⁴⁹ Bamberg⁵⁰ dojeli 25. září do Norimberka,⁵¹ odkud pokračovali o den později 26. září přes Neumarkt 29. září do Řezna a dále po Dunaji k Vídni, kam dopluli 7. října.⁵² Zůstali před městskými branami a k císaři, jenž v té době nepobýval ve Vídni, ale v asi dvě míle vzdáleném Ebersdorfu, vyslali svého tlumočnicka se zprávou o příchodu carského poselstva; do města vstoupili až o dva dny později, 9. října.⁵³

kým radním ad. Carskému dvoru se podařilo sestavit nový program pro sběr strategicky důležitých informací. Za prvé bylo nutné zjistit vztah jednotlivých zemí k Rzeczpospolitě, měli šanci odbržet od některého řížského knížectví či od samotného císaře finanční nebo vojenskou pomoc. Stranou nezůstala ani otázka verbování vojska polským králem v Říši a současná úroveň vztahů mezi císařem Ferdinandem III. a Švédskem, Francií, Španělskem atd. Viz *PDS*, s. 150–151; *Z a b o r o v s k i j*, L. V.: *Načalo*, s. 313–314. Součástí instrukce byl i příkaz, kudy má poselstvo do Vídně cestovat – z Moskvy na švédskou Rigu a poté do svobodných hanzovních měst Lübecku nebo Hamburku. Měla se vyhnout Prusku, Kuronsku, Gdaňsku a litevským městům. Viz *PDS*, s. 98–174. Instrukce týkající se cesty tamtéž s. 99–100.

- 43 Cesta z Moskvy až po příjezd do Rigy viz *PDS*, s. 187–191. V Rize se carským poslům dostalo slavnostního přivítání se všemi poctami. Dvě versty od města je přivítal purkmistr a radní a půl versty před městem byli očekáváni pobočníkem řížského správce Gustava Horna, majorem Schultzem, a tajemníkem Heinrichem Ulmesem v doprovodu přibližně 100 německých jezdců a pěšáků. 5. srpna poslali Baklanovskij s Michajlovem svého tlumočnicka k řížskému gubernátorovi s žádostí o loď a o povolení opustit Rigu a plavit se na území podléhající římskému císaři, buď do Lübecku nebo do Hamburku. Požádali jej i o pomoc ohledně základních životních potřeb, jídla apod. a o umožnění svobodného průjezdu bez jakýchkoliv průtahů. Jejich žádostem bylo vyhověno, a tak již 10. srpna mohli vyplout z Rigy na Lübeck. Rozloučení a odjezd byly stejně velkolepé jako příjezd. Za doprovodu majora Schultze a kapitána Kristiána Horna byli do přístavu dovezeni zvláštními kočáry, kde na ně již čekal připravený koráb. Viz *PDS*, s. 192.
- 44 Podobně jako v Rize čekalo carské posly i v Lübecku slavnostní uvítání. V přístavu nasedli do přichystaných kočárů, s nimiž slavnostně vjeli 2. září do města, kde je přivítali purkmistr s městskou radou. *PDS*, s. 192.
- 45 13. září.
- 46 14. září.
- 47 15. září.
- 48 19. září.
- 49 22. září.
- 50 23. září.
- 51 *PDS*, s. 193–194.
- 52 *PDS*, s. 195.
- 53 Tamtéž. 9. října navštívil moskevské vyslance císařský dvořan a oznámil jim císařův příkaz, aby vjeli do Vídně, kde se jim dostane ubytování a prostředků odpovídajících jejich poslání. Moskevští hosté vyslyšeli císařův rozkaz a ještě téhož dne vstoupilo carské poselstvo slavnostně a s poctami, při vjezdu do Vídně stálo na mostě a v městských branách na 200 mušketýrů, do města.

Navzdory tomu, že se veškeré přípravy odehrávaly v přísném utajení, nepodařilo se úniku informací zcela zabránit. Polský král byl prostřednictvím svých agentů v Moskvě informován o přípravách a obsahu poselstev do Braniborska, Kuronska a k panovníku Svaté říše římské již krátce poté, co opustila Moskvu.⁵⁴ Jan Kazimír okamžitě instruoval polského ambasadora ve Vídni Viscontiho, aby císaři oznámil, že podle nejnovějších zpráv, které má král k dispozici, vyslal car k císaři zvláštní poselstvo se žádostí o císařovu neutralitu v nadcházejícím konfliktu. Janu Kazimíru bylo známo i to, že jako důvod k vypovězení války uvedl car ve svých listech určených braniborskému kurfiřtu a kuronskému knížeti omyly v titulatuře a spojenectví Rzeczpospolity s největšími nepřáteli Moskvy, Tataři. Císař měl být upozorněn na válečné nebezpečí, které se může lehce rozšířit až k hranicím habsburského soustátí. Aby mohl lépe poukázat na moskevské lži a perfidnosti, měl polský ambasador požádat císaře o umožnění přímé konfrontace s carskými posly. Císař by se tak sám mohl přesvědčit, kde je pravda a kde lež, a po právu odsoudit válku, kterou Moskva bezprávně a svévolně začala. Na závěr měl ambasador zjistit, jaké důvody uvádí carský dvůr jako příčiny války, a požádat císaře o pomoc.⁵⁵ Utajeny nezůstaly ani snahy polského královského dvora získat spojence.⁵⁶

I když měl císařský dvůr prostřednictvím polského krále zaručené informace o přípravách a vyslání carského poselstva, vzbudil zde příjezd moskevských poslů jistě rozpaky a překvapení.⁵⁷ Od poslední návštěvy carského posla ve Vídni roku 1617 uplynulo již 37 let a na císařském dvoře nevěděli, jakým způsobem mají posly ze vzdálené Moskvy přijmout. Celou situaci navíc zkomplikoval i postup carského dvora, když oproti běžnému diplomatickému úzu nedala Moskva vídeňskému dvoru předem vědět o příjezdu svých poslů.

⁵⁴ Fedoruk, J. O.: *Avstrija v schidnoevropejs'kij polityci 1654 r.* Ukrajins'kyj istoryčnyj žurnal 1995, No 4, s. 117.

⁵⁵ Není jisté, kdy byla instrukce poslána, ale podle Fedoruka ji lze podle určitých pasáží v textu datovat mezi pádem Polocka 9. července 1654 a ukončením sejmu 22. července (začal 9. června 1654). Viz Fedoruk, J. O.: *Avstrija*, s. 117–118. K začátku a uzavření sejmu srovnej Temberski, S.: *Stanistawa Temberskiego Roczniki 1647–1656*. Scriptores Rerum Polonicarum. Tomus XVI. Wydał Dr. Wiktor Czermak. Kraków 1897, s. 295; Solovjov, S. M.: *Istorijskaja Rosii*, Kniga V. (Toma 9–10), s. 603.

⁵⁶ O vyslání polského poselstva do Vídne se zmiňuje i soudobý publicista a kronikář Schleder ve svém díle *Theatri Europaei*. Viz *Irenico-Polemographia Sive Theatri Europaei Continuatii Septennium*. Tom. VII. Franckfurt am Mayn 1685, s. 576. Dále jen *Theatri Europaei*. Agent Moskvy Ivan Jelagin podává carskému dvoru zprávu, že se 24. července 1654 setkal s jakýmsi starcem, jenž mu pověděl o vyslání poselstev králem Janem Kazimírem k německému císaři, k dánskému, francouzskému a anglickému králi a k tureckému císaři (sultánu) se zprávou, že car Alexej Michajlovič táhne na něho, na polského krále. Volně citováno dle Fedoruk, J.: *Avstrija*, s. 118.

⁵⁷ Prostřednictvím svých ambasadorů ve Varšavě a v Cařihradu měl císařský dvůr již v zimě roku 1654 relativně spolehlivé zprávy o uzavření kozácko-moskevského spojenectví a chystaném útoku proti Rzeczpospolitě. O nejnovějších událostech informoval císaře i polský ambasador ve Vídni Visconti. Viz *Žerela*, XII, dok. 343, s. 287, dok. 345, s. 289, dok. 349, s. 291.

Byl to typický projev toho, že chování moskevského dvora zcela neodpovídalo soudobé diplomatické etiketě a evropským zvyklostem.⁵⁸ I když se Moskevská Rus snažila od sklonku patnáctého století diplomatické obřady a zvyklosti přejímat a kopírovat od ostatních evropských států, zejména z Polska, upravila si je tak svérázným způsobem, že se její diplomatický protokol od svých vzorů podstatně lišil. Na rozdíl od posílů a vyslanců jiných států měli carovi zástupci při plnění svých diplomatických povinností a při jednáních mnohem menší manévrovací prostor a museli se striktně držet pokynů a instrukcí, podrobně sepsaných a vypracovaných posolským příkazem. Vše měli předepsané – jak se mají oblékat (požadoval se „starý ruský“ oděv), jak se mají chovat, co mají říkat apod. Nevýhodou těchto instrukcí a nařízení sestavovaných u „zeleného stolu“ úředníky posolského příkazu byla jejich nepružnost. Velice úzce specifikovány, bez možností jakéhokoliv posunu v jednání, nerespektovaly možný vývoj událostí. Když po několikaměsíční cestě carští posli dorazili k místu svého určení, již mohlo být všechno jinak, než v době, kdy byla instrukce sepsána. Při sebe-menších změnách a návrzích vznesených protistranou, které instrukce nepředjí-mala, nesměli vyslanci o tomto návrhu vůbec jednat a protistranu odkázali na to, že nemají v této záležitosti konkrétní příkazy. Vyslanci museli držet danou linii jednání a museli dbát na to, aby carovu majestátu nebyla způsobena újma či urážka a jeho jméno nebylo nějakým způsobem poskvněno. Porušení těchto nařízení a zvyklostí bylo trestáno, v lepším případě výtkou, v horším upadnutím v nemilost a vyhnáním na Sibiř. Kvůli těmto „zvláštnostem“ nebylo s carskými vyslanci lehké jednání, neboť si stáli tvrdě za svým a po svých partnerech v jednání či protihráčích požadovali, aby ve formálních záležitostech, důležitých pro průběh každého jednání, hráli podle pravidel, která oni považovali za normální. Vyslanci byli určeni jen pro předběžné domluvení schůzek a nesměli potvrdovat žádné smlouvy.⁵⁹

Problémy nastaly hned po jejich příjezdu do Vídně. Vídeňský dvůr potřeboval přirozeně zjistit, co jsou poslové vlastně vůbec zač, a tak již druhého dne k nim poslal dva dvořany se žádostí, aby jim vyslanci předali své pověřovací listiny a svou záležitost projednali nejprve se zvláště pověřenými lidmi. Baklanovskij s Michajlovem se vši rozhodností odmítli jednat s určenými prostředníky a vše, s čím přijeli, odevzdat písemně císařské kanceláři. Vehementně se dožadovali přijetí samotným císařem. Podle jejich instrukcí byli oni, vyslanci jeho carského veličenstva, vysláni k jeho císařskému veličenstvu a nemohou proto jednat s jeho lidmi, nýbrž se samotným císařem. Argumentovali, že nebývá podle nich zvykem u jakéhokoliv křesťanského panovníka, aby cizí poselstva hovořila nejprve s jeho pověřenci. Oni sami nemohou, i kdyby chtěli, jednat s nikým jiným

58 V Moskvě se domnívali, že ve Vídni nemají archív, a požadovali stejného přijetí, jakého se carským posílům, podle jejich zdrojů, dostalo od císaře Rudolfa II. Celá záležitost vyvolala mnoho vzájemných nedorozumění, jelikož Baklanovskij s Michajlovem mimo jiné chtěli, aby je císař při audienci přivítal povstáním a sejmutím pokrývky hlavy. Až poté se měl zeptat na carovo zdraví. Viz *W a l e w s k i , A. : Historia*, s. 31.

59 *Dějiny diplomacie*, s. 160–163; *J u z e f o v i ě , L. A. : „Kak v posolskich“*, s. 39 a násl.

než se samotným císařem, protože musí respektovat carův rozkaz, jenž zněl jasně – mají poručeno hovořit s císařem a ne s nikým jiným.⁶⁰ Jako příklad pak uváděli poselstva vyslaná k císaři na sklonku 16. století, kdy jednali s Rudolfem II. o uzavření spojenectví proti Osmanské říši, a v desátých letech 17. století, kdy ve Vídni jednali o uznání carova titulu.⁶¹

Ustoupit nechtěl ani císařský dvůr, který prostřednictvím svých zástupců požadoval, aby moskevští vyslanci slevili ze své neústupnosti a netrvali na svých podmínkách, neboť se nejedná o nic neobvyklého, protože podobnou procedurou musí projít všichni vyslanci, turecký jako španělský nebo švédský. Jakmile k tomuto účelu speciálně pověřeni lidé prostudují obsah jejich listin, mohou se bez problému s císařem setkat. Když se ani toto přesvědčování nesetkalo s úspěchem a odpověď vyslanců byla opět záporná, uchýlil se dvůr k menší lsti. Carští poslové nemohou přímo k císaři, ale budou se muset nejprve seznámit s pravidly dvorské etikety, v čemž jim pomohou císařovi lidé, jež jim ukáží, jakým způsobem se mají chovat při audienci u císaře, tj. vzdávání pocty, uklánění apod.

Pomineme-li, že se jednalo o docela průhlednou záminku, jak přinutit moskevské posly k projednání svých otázek s císařským rádcí a ministry, nebyl tento požadavek z hlediska praktické diplomacie příliš od věci. Dlouholetá izolace Moskvy v první polovině 17. století způsobila, že na carském dvoře neměli mnoho ponětí o nejnovějších změnách v dvorské a diplomatické etiketě. Svůj podíl na tomto stavu měl i bezesporný konzervatismus ruské společnosti a přesvědčení o naprosté výlučnosti a dokonalosti vnitřního zřízení Moskevského státu, které se apriori bránilo cizím vlivům a tendencím pod záminkou jejich nedostatečnosti a škodlivosti. Vznesení tohoto návrhu můžeme chápat jako ústupek císařského dvora ze svých pozic, neboť vzhledem ke zprávám přicházejícím z Rzeczpospolity a ze Švédska si nemohl dovolit hnát spor s „neslušnými“ vyslanci moskevského cara do krajnosti. Avšak tento návrh, byť zformulován se vši opatrností a taktně, nebyl příliš šťastný a ani obvyklý. Jeho vznesení mohlo být chápáno jako urážka i u vyslanců méně rigidních a o své výlučnosti přesvědčených států, než byla Moskevská Rus. Není proto divu, že tento návrh moskevští vyslanci odmítli se zdůvodněním, že mají dobré vychování a při audienci se budou chovat tak, jak je při takovýchto příležitostech obvyklé a běžné. Aby se tyto způsoby u někoho učili, považují za nevhodné a nic takového dělat nehodlají. Ostatně car je poslal, aby utvrdili přátelství uzavřené již v dávné minulosti a ne kvůli něčemu jinému.

Po vleklých a úporných jednáních, kdy zřejmě nebylo daleko od ostřejších sporů a hádek, císařský dvůr nakonec kapituloval⁶² a na 17. října pozval moskevské vyslance ke slavnostnímu přijetí u císaře.⁶³ Toho dne přijel k moskev-

⁶⁰ PDS, s. 197–198, „...nam nakazano, byť u Ces. Vel-va, ni k komu chodit' ně veleno...“

⁶¹ PDS, s. 196–197, 198.

⁶² PDS, s. 199–200. Že v jednáních nebylo daleko od prudkých hádek a sporů dosvědčují i záznamy ve statějnóm spisku Baklanovského a Michajlova. Dotyční měli na císařské návrhy odpovédět, že byli vysláni v dobré víře a ne provokovat hádky a spory. Tamtéž.

⁶³ PDS, s. 200. Ani teď se vše neobešlo bez podmínek moskevské strany. Moskevští vyslanci

ským poslům dvořan, který jim oznámil, že je má z císařova příkazu doprovodit k dvoru, kde jsou očekáváni. Oba vyslanci Baklanovskij a Michajlovič usedli spolu s tlumočnickem a císařským dvořanem do přistavených kočárů a vyjeli na cestu. Když dojeli k císařskému dvoru, kde na ně již čekali dvořané vystoupili s kočárů a dvorním maršálkem hrabětem Heinrichem Wilhelmem Starhembergem von Starhemberg a byli vedeni k císaři. Ferdinand III. je uvítal sedě na trůnu pod černým baldachýnem (držel smutek za svého předčasně zesnulého syna Ferdinanda IV.), spolu s ním byli slavnostnímu přijetí přítomni říšský vicekancléř hrabě Ferdinand Sigmund Kurtz a důležitá a vlivná osobnost císařského dvora, kníže Auersperg. Vyslanci předali císaři své pověřovací listiny a pak došlo k uzavřenému jednání a předání darů.⁶⁴

Ruské a rakouské prameny se v některých bodech liší při popisu průběhu audience. Podle hlášení moskevských poslů se jich poté, co byli předvedeni před císaře, a po vykonání povinných formalit, vicekancléř hrabě Kurtz zeptal na účel jejich cesty k císaři. Oni odpověděli, že očekávají, kdy se císař zeptá na carovo zdraví. Až tak učiní a povstane, tehdy oni odpovědí na jeho otázku a předají všechny dokumenty. Císař tedy povstal z křesla, sundal klobouk a zeptal se, jak jeho carskou milost miluje bůh, tedy je-li zdrav a spokojen.⁶⁵

Vídeňské prameny líčí tuto scénu odlišně. Císař se skutečně zeptal, jak se carovi vede, a sňal přitom z hlavy klobouk, o jeho povstání z křesla se však vídeňské prameny nezmiňují. Poté co moskevští posli odpověděli, že se carovi v době, kdy opouštěli Moskvu, vedlo výborně, pohlédli na sebe, zmlkli a začali se o něčem dohadovat s tlumočnickem. Kurtz přistoupil k tlumočnickovi a ptal se jej, co se děje. Odpověď zněla, že vyslanci chtějí, aby císař povstal a vestoje se jich zeptal na carovo zdraví. Kurtz jejich požadavek odmítl se slovy, že císař už nic dalšího dělat nebude.⁶⁶ Poslům nezbylo nic jiného než se s touto odpovědí spo-

odpověděli, že jsou připraveni se toho dne s císařem setkat, avšak pouze tehdy, nebudou-li se audience účastnit vyslanci a poslové od jiných panovníků, „...v tom čísle, kak vam byt', poslov i poslannikov i gońcov inych Gosudarstv oproč vas, nikogo ně buděť...“ Byli ubezpečeni, že toho dne nebude císař jednat s nikým jiným než s nimi.

64 P r i b r a m , A. F.: *Österreichische Vermittlungs-Politik*, s. 422. Popis cesty a slavnostního přijetí viz *PDS*, s. 200–204.

65 *PDS*, s. 202, „...ožidajem togo, kak Ces. Vel-vo Car. Vel-va o zdorovije sprosi (...) I cesar, operšis na kresla, pripodnjalsja i snjav šljapku govoril brata našego V. G., C. i V. Kn. Alexeja Michajloivča (...) kak Bog milujet.“ Usedl až poté, co kancléř moskevské vyslance upozornil, že je císař těžce nemocný na nohy a nemůže dlouho stát.

66 Viz W a l e w s k i , A.: *Historia*, s. 37. Fragment oficiálního zápisu audience moskevských poslů otištěn tamtéž. Srovnej W a l e w s k i , A.: *Historia*, Dokumenta, dok. IV, s. VII, „...Darauf (nach der Antwort des Vice-Kanzlers auf die Rede des moscov. Gesandten) haben Ihre Kays. Mayt. Selbstdie Gesandten gefragt, wie es Ihre Brueder dem Grossfürsten gieng und haben darmitt den huett geruckt, worauf Sie geantwortet, dass Er sich bei Ihrer Abraiss gar wohl befunden, jedoch under sich angehebt in der Still zu murmeln u. mit dem Dragoman zu reden, welches alls es der Reichs-Vice-Kanzler gemerckt, hat Er sich zu Ihnen genähert, deme der Dollmetsch gesagt in der Still, Sy begerten, dass Ihre Maj. um den Wohlstandt des Grossfürsten stehender fragen wollten, darauf hat der Reichs-Vice-Kanzler dem Dollmetsch allss baldt geantwortet, Ihre K. M. werden ein Mehreres, als Sie gethan heten, nicht thuen...“

kojit a pokračovat dále v jednání, které již probíhalo podle pravidel. Baklanovskij s Michajlovem předali císaři své listiny a poprosili císaře, zda by oni a vybraní členové poselstva dostali tu čest a směli císaři políbit ruku.⁶⁷ Je vidět, že podle rakouských pramenů nebyl odpor moskevských vyslanců tak silný, jak to sami uvedli v souhrnném hlášení z průběhu výpravy.

Kromě oficiálního přijetí se odehrála dvě setkání 19. a 26. října,⁶⁸ kterých se z habsburské strany účastnili členové tajné rady a ministři vicekancléř hrabě Kurtz a prezident české dvorské kanceláře hrabě Nostitz.⁶⁹ Téměř celé první zasedání vyplnila řeč moskevských vyslanců o carově přání navázat a upevnit vzájemné přátelské vztahy, rozbité díky polskému králi Zikmundu III., o nástupu Alexeje Michajloviče na trůn a o příčinách války s Rzeczpospolitou. Jednalo se o dosti rozsáhlý historický exkurs a výčet všech křivd, ústrků a urážek, které kdy polský král a polská šlechta údajně způsobili Moskvě a samotnému carovi. O kozácích a válce na Ukrajině nepadlo během jednání ani slovo a jako jednu z hlavních příčin vypuknutí války uvedli, že polský král spolu s polskou a litevskou šlechtou úmyslně uváděli u carova jména špatnou titulaturu. Důkazem nepřátelských úmyslů Rzeczpospolity vůči Moskvě pak bylo její spojenectví s Tatarsy.⁷⁰ Jelikož si v Moskvě velice dobře uvědomovali, že vyhlášení války kvůli

67 PDS, s. 203, W a l e w s k i , A.: *Historia*, Dokumenta, dok. IV, s. VII–VIII. Nejednalo se o nic neobvyklého. Vyslanci měli ve zvyku líčit sama sebe ve svých hlášeních v co nejlepší světlo a protistranu jako tu nevzdělanou a horší. Ukazuje to však na jiný problém, na hodnotu tzv. státních spisů jako historického pramene. Vyslanci tak činili kvůli krutým trestům, jež by očekávali, kdyby na carském dvoře došli k názoru, že své povinnosti neplnili dostatečně aktivně anebo, v horším případě, se dopustili urážky carova majestátu. K tomu srovnej K o t o š i c h i n , G. K.: *O Rossii v carstvovanije Alekseja Michajloviča*, s. 51–52.

68 PDS, s. 206–231. Na první schůzce 19. října se ukázalo, že na císařském dvoře nejsou schopni přečíst carovi listy, protože neměli nikoho, kdo by je dokázal přeložit z ruského jazyka do němčiny. Museli proto moskevské vyslance o tlumočnicka požádat. Baklanovskij s Michajlovem však měli k dispozici carskou listinu napsanou německy, kterou jim na této schůzce předali. Tamtéž, s. 205–206. P r i b r a m , A. F.: *Österreichische Vermittlungs-Politik*, s. 422–423.

69 Kurtz s Nostitzem se nezajímali jen o moskevské návrhy, ale podrobně se vypyávali i na řadu jiných věcí. Zajímali se o krymsko-polské spojenectví, o němž chtěli vědět více a dále jsou-li si vyslanci jistí, že chce polský král s Tatarsy, o nichž bylo u dvora známo, že jsou odvěkými nepřáteli křesťanstva, napadnout moskevské území. Tázali se i na osobu mladého cara, jeho věk apod. Vyslanci odpověděli v souladu s instrukcí, že carovi je nyní 25 let a je krásný a moudrý, chrabrá, vůči poddaným a cizincům spravedlivý, znalec filozofických nauk. Má již syna Alexeje Alexejeviče a sloužit mu je radost. Viz PDS, s. 148–149.

70 PDS, s. 206–226. Co se týkalo Chmelnického a kozáků, nebyli na carském dvoře tak naivní, aby si mysleli, že ve Vídni o nich vůbec nic nevědí a o perejaslavských událostech se poprvé dozví až od moskevských vyslanců. Ti měli samozřejmě přísně zakázáno se o osobě Bohdana Chmelnického a o Záporožském vojsku jakkoliv zmiňovat a ožehavému tématu se pokud možno vyhnout. Možnost, že tato otázka padne během jednání na přetřes, však posolský prikaz nevyloučil a posly v této věci instruoval tak, aby ve zkratce vysvětlili, jakému útlaku byli kozáci a pravoslavní věřící vystaveni od Rzeczpospolity, a o neúspěšných snahách Moskvě dohodnout mezi Záporožským vojskem a Rzeczpospolitou mír. Když car viděl, že mírové snahy nemají žádný efekt a Varšava se nechce svého útlaku vzdát a že zoufalí kozáci jsou

chybnému psaní titulů může vzbuzovat jisté pochybnosti, obvinili Rzeczpospolitu z útoků proti carským městům a poddaným!!! „Moskevská verze“ posledních událostí a důvody, které podle ní vedly k vypuknutí války, budily na první pohled mnoho pochybností. Bylo zcela evidentní, že nejde ani tak o špatnou titulaturu, ale spíše o hledání jakýchkoliv důvodů, jež by agresí proti Rzeczpospolitě ospravedlnily. Chabost carských argumentů ještě více oslaboval fakt, že carský dvůr nedokázal uvést konkrétní příklady polských násilných akcí spáchaných na území Moskevského státu nebo na jeho obyvatelích.⁷¹

Císařští zástupci ponechali očerňování Rzeczpospolity bez jakýchkoli komentářů.⁷² Hrabě Kurtz na protipolské výpady odpověděl, že bude o všem informovat císaře, na němž jediném bude záležet, jaká bude odpověď.⁷³ Císař je zarmoucen ze zbytečného prolévání křesťanské krve, kterou by bylo lépe prolít v boji proti mohamedánům než ve válce křesťanů s křesťany, pokračoval Kurtz a sdělil moskevským poslům císařovu nabídku na prostřednictví mezi Moskevským státem a Rzeczpospolitou. Pokud by byli s tímto řešením svolní a s císařovým prostřednictvím souhlasili, mohlo by se již domluvit čas a místo konání mírových jednání. Zároveň se Kurtz zeptal, mají-li jednat s oficiálním carovým posvěcením nebo spíše jako neoficiální prostředníci.⁷⁴

Údaje o tom, kdy tento návrh skutečně padl, jsou v ruských a rakouských pramenech uváděny různě. Dle zprávy moskevských vyslanců jim bylo prostřednictví navrženo na první schůzce, avšak zápis pořízený císařskou kanceláří z prvního setkání mezi císařskými a carskými zástupci o ničem takovém nehovoří.⁷⁵ Podle vídeňských zápisů došlo k této nabídce až při druhé schůzce 26. října.⁷⁶ Rozdíl

ochotni se poddat buď krymskému chánovi nebo tureckému sultánovi, přijal kozáky za své poddané. Viz *PDS*, s. 128–132.

71 *PDS*, s. 223–224; W a l e w s k i, A.: *Historia*, s. 36–37.

72 Nemaleou zásluhu měla v této věci i intenzivní činnost polského ambasadora ve Vídni Viscontioho, který se z pověření svého panovníka pokoušel u císaře intervenovat ve prospěch polských zájmů a vyvracet nepravdivá tvrzení, hlavně v záležitosti chybné titulatury a spojenectví s Tatary.

73 W a l e w s k i, A.: *Historia*, Dokumenta, dok. III, s. VII, „...Auf dieses alles (auf die moscovitischen Propositionen) ist von E. K. M. Reichs-Vice-Kanclern Ihnen Abgesandten vermeldt worden; es sollte Ihr E. K. M. gehorsamst vorgetragen, auch so dann die fernere Nachricht Ihnen weiters zu wissen gemacht werden...“

74 *PDS*, s. 226, „...A Ces. Vel-vo želajet i radět i myslit' o tom, čtob krest'janskaja krov uspokojit' i mež Car.Vel-va i Polskago Kor. Byť jemu v tretich, i tretějstvo svojim mirnoje postanovlenije učiniť (...) i čtob im skazať Ces. Vel-va tretějstva o mirnom postavljeneň, Car. Vel-vo godnoľ budět? I budět godno i gďe i v kotoroje vremja sjezdě učiniť i dogovoru byť...“

75 K tomu srov. W a l e w s k i, A.: *Historia*, Dokumenta, dok. III, s. VII. Je otázkou, zda Walewski opublikoval celý zápis nebo jen fragment, čemuž by nasvědčovala i jeho přílišná stručnost. Je však podivné a nepravděpodobné, že by vynechal právě tak důležitou pasáž, v níž se poprvé zmíní nabídky císařova prostřednictví. Kromě toho Walewski pojednává velice stručně a bez zmínky prostřednictví o prvním jednání i přímo ve vlastním textu knihy, kde fakticky téměř doslova reprodukuje obsah dokumentu, který opublikoval v příloze. Tyto nejasnosti lze uvést na pravou míru jedině průzkumem vídeňských archivů.

76 W a l e w s k i, A.: *Historia*, Dokumenta, dok. V, s. VIII, „...Nun khöndte dissemnach I.

je i v tom, jak jednotlivé prameny popisují reakci Baklanovského a Michajlova na císařovu nabídku. Statějnyj spisok uvádí, že překvapení a zaskočení poslové odpověděli, že k takovému rozhodnutí nemají pověření a budou tedy muset počkat na carovo rozhodnutí, bude-li chtít uzavřít s polským králem mír za aktivní účasti římského císaře.⁷⁷ Podle vídeňských pramenů hovořili moskevští poslové jednoznačněji a vyzvali císařské rádce, aby bez většího váhání vyslali do Moskvy poselstvo, které by se pak již mohlo lépe dohodnout na konkrétních podrobnostech. Car bude velice rád a vděčen za jakýkoliv projev císařovy přízně i za jeho zprostředkovatelskou roli.⁷⁸ Může se zdát, že pro celkové vyznění jednání jsou tyto nesrovnalosti nepodstatné a je lhostejno, kdy nabídka prostřednictvím poprvé padla. Musíme si však uvědomit, že mezi schůzkami uběhl celý týden a v jeho průběhu se mohla objevit nová fakta a díky nim mohlo dojít i k názorovým posunům u císaře a členů dvorské rady.

Opravdovým problémem se stala otázka carské titulatury, neboť vyslanci tvrdě požadovali splnění všech podmínek, tzn. napsat tituly tak, jak byly u carova jména uvedeny v jeho listu císaři. V opačném případě odmítli odpověď od císaře přijmout. Nejednalo se přitom jen o formální stránky věci, kupříkladu žádost psát carovo jméno a tituly zlatým písmem, i když ani ty nelze podceňovat a odsouvat stranou. S touto částí moskevských požadavků se císařský dvůr dokázal i přes určité rozpaky smířit. V prostředí evropských panovnických rodů nezvyklý obyčej psát titulaturu i vladařovo jméno zlatým písmem nebyl císařským ministrem příliš pochuti a z povinnosti splnit tento orientální zvyk se bezúspěšně pokoušeli nějakým způsobem vyvléci. Jednou z výmluv bylo, že je nevhodné v době smutku za předčasně zesnulého Ferdinanda IV. užívat zlatá písmena.⁷⁹

Důležitější a z hlediska zahraniční politiky Habsburského domu zásadnější byla otázka nových titulů. Carský dvůr požadoval, aby císař ve své odpovědi napsal carovy tituly tak, jak je carská kancelář napsala na pověřovací listiny pro

K. M. angenehmeres widerfahren, alss wann Sie zwischen beeden kriegenden Theillen dass alte guethe Vernehmen zu restabiliren, und den Krieg auch der orthen durch dero Kayserliche Interposition zu vermitteln wussten. Sie erinnern sich auch, dass diese Sorgfalt auch Ihre Vorfahren bei dergleichen Missveständt zwischen Pohlen und Moscov getragen haben, und dass solchen Kayserlichen u. freundt-brüderlichen Interposition gern deferrirt: beiderseits auch so viel attribuirt worden (...). Wann also I. K. M. zu Stiftung gueten vernehmens zwischen beeden theillen vermittels Uhro Kayserl. Interposition ichtwas thuen u. prästiren können (...) wan, u. was orts diese kayserl. Interposition u. guelliche Handlung beederseits zum besen fotgesetzt köndte werden, auch jetzo gleich sich vornehmen..." K tomu srov. i W a l e w s k i , A.: *Historia*, s. 37–38.

⁷⁷ PDS, s. 176–187, 226.

⁷⁸ W a l e w s k i , A.: *Historia*, Dokumenta, dok. VI, s. VIII–IX. Tajný sekretář Gattermayer, jenž měl styky s moskevskou výpravou na starosti, ve svém hlášení později uvedl, že mu bylo tlumočnickem moskevského poselstva potají sděleno, že nabídka prostřednictvím není carovi proti mysli, vyslanci však nemají pověření v této záležitosti jednat. Viz W a l e w s k i , A.: *Historia*, s. 38.

⁷⁹ W a l e w s k i , A.: *Historia*, s. X, dok. VII, „...ob Sie dem Interpreti durch den Gattermayer sagen lassen wollen, weil E. K. M. in der klag weren, dass sich der Zeit dergleichen Zierrath mit Golt uend goldenen Buchstaben nit wohl schicken wollen..."

své poselstvo k císaři.⁸⁰ Císař měl místo označení Milosti nebo Jasnosti nazývat cara „Carskou milostí“, tj. označit jej jako Majestát. V listině nesmělo v žádném případě chybět „Samoděrzec“. Císařští ministři nechali pátrat po archívech a zjistili, že se tvrzení moskevského poselstva o kontinuitě majestátu moskevského cara, kterým ho, jak uváděli, označoval již Rudolf II., nezakládá na pravdě.⁸¹

Že tyto podmínky nebyly pouhou formalitou, se měl císařský dvůr přesvědčit již na druhé schůzce 26. října, kdy měla být moskevským poslům předána císařova odpověď. Císařem pověřeni vyjednávači Kurtz a Nostitz se dostali s Baklanovským a Michajlovem do těžkého sporu právě kvůli chybné titulatuře. Dvorská kancelář neuvedla v titulatuře Malou Rus, a tím nebyl akt připojení ukrajinských zemí uznán *de jure*.⁸² Moskevským vyslancům vadilo, že císař ve své odpovědi carovi neužil nové tituly, a odmítli přijmout císařův list. Postoj císařského dvora byl pochopitelný. Císařští ministři nekompromisně prohlásili, že v případě nepřijetí císařské odpovědi zde poselstvo může setrvat velice dlouhou dobu, než se dočká propuštění od císařského dvora, a namítali, že odkaz na předky je v tomto případě lichý, poněvadž oni u svého jména tyto tituly neužívali. Když nepomohlo přemlouvání, Kurtz s Nostitzem ustoupili a řekli, že se o jejich výtkách ještě poradí a informují císaře. Nešlo jen o titul Malá Rus, ale i o různé tituly související s carovými mimoevropskými državami. Jednalo se hlavně o rozsáhlá území získaná během posledního půlstoletí. Byla-li tato území opravdu součástí Moskevského státu, nemohl ve Vídni nikdo vědět, a tak dvorské kanceláři nezbyvalo nic jiného, než se spolehnout na důvěryhodnost carského vzoru.⁸³

Poslední podmínkou bylo, že odpověď pro cara předá vyslancům císař osobně. Císařský dvůr tento požadavek odmítl akceptovat, i přes úporné tlaky ze strany vyslanců, i když se je snažili přemluvit ke změně rozhodnutí i tím, že líčili trest, jenž je potká, nebudou-li respektovat instrukce a nesetkají se s císařem osobně. Aby zmírnili dopad trestu na nevinné posly, vystoupil císařský dvůr se záminkou náhlého císařova onemocnění, které mu znemožnilo udělit moskevským vyslancům audienci.⁸⁴

80 Instrukce hovořila jasně. Viz *PDS*, s. 144, „...i promyšljati o tom vsjakimi měrami, čtob v Cesarevoj gramotě Gosudarevo imjanovanije i titlo napisano bylo vo vsjem protiv Gosudarevy gramoty s novopribylami titlami...“

81 *PDS*, s. 144–146. W a l e w s k i, A.: *Historia*, s. 39, poznámka 3 uvádí, že císaři v té době i králové nepsali jako „Vestra Majestas“, ale jako „Serenitas“.

82 Viz Š v a r c, I.: *Avstro-russkije diplomatičeskije otnošenija v pervyje gody severnoj vojny*. In: *Russkaja i Ukrainskaja diplomatija v Jevraziji: 50-e gody XVII veka*. Moskva 2000, s. 33–34.

83 Podle instrukce měli poslové na tyto a podobné námitky odpovědět, že tyto tituly získal car v době, kdy mezi oběma panovnickými dvory nebylo žádných kontaktů, a císař nemohl o jejich nabytí nic vědět. Nyní, když mu to tímto dali na vědomí, má císařská kancelář psát carovy tituly podle vzoru. *PDS*, s. 146–148, 228–230.

84 Vzkaz, že císař v žádném případě odpověď na pověřovací listiny osobně nepředává, neboť tyto jsou předávány poslům podle jejich stupně urozenosti císařskými ministry, přinesl sekretář Gattermayer. Tato zpráva carské vyslance velmi rozrušila. Oba dva začali naříkat, že nemohou jednat proti carským příkazům, a tvrdili, že pokud jim listiny nepředá sám císař, budou po ná-

Menší zádrhel nastal v požadavku, aby Vídeň nepomáhala Rzeczpospolité a ve stejném duchu zapůsobila na říšské kurfiřty. Na mimořádném zasedání císařské tajné rady ve Vídni dne 29. října 1654 bylo za účasti knížete Auersperga, hrabat Kurtze, Nostitze, Valdštejna a barona Goldecka rozhodnuto, že je sice nutné udržet s carem co nejlepší vztahy, ovšem bez toho, že by to mělo za následek poškození Rzeczpospolity. Ta by naopak mohla podle představ císařských ministrů z dobrých vztahů mezi Vídni a Moskvou profitovat.⁸⁵ V ten čas se do Vídně donesla zpráva o cestě zvláštního polského vyslance Denhoffa k císařskému dvoru. Když se Denhoff dozvěděl o pobytu moskevského poselstva ve Vídni, vyčkával ve Vratislavi na odchod.⁸⁶ Oficiálně měl Denhoff jménem krále Jana Kazimíra vyjádřit císaři Ferdinandu III. upřímnou soustrast se smrtí jeho syna.⁸⁷ Ve skutečnosti jel informovat císaře o poslední fázi příprav polsko-tatarské koalice a o nakloněnosti nového chána k utvořené antimoskevské a antikozácké ligy.⁸⁸ Zároveň měl žádat císaře o vojenskou pomoc v níž kladl polský král velké naděje a kterou ještě na podzim roku 1654 on a jeho důvěrníci očekávali a spoléhali na ni.⁸⁹ Tajná rada se usnesla, aby polský ambasador Visconti odcestoval za Denhoffem do Vratislavi a seznámil jej s návrhy Moskvy. Co se týkalo odmítnutí pomoci Rzeczpospolité, měla být odpověď vyhýbavá a důraz kladen spíše na nabídku prostřednictví. Sám císař pak přikázal ministrům, aby Viscontimu

vratu domů posláni do země „nazývané kdysi Skýthií a dnes divokou Tataríí zvanou, kde se loví sobolí“, tedy na Sibiř. Při Bohu všemohoucím prosili Gattermayera o příměluvu, jinak je čeká nemilost carského dvora a smrt. Poté se měli vrátit na svá místa, vzít tváře do dlaní a pohroužit se do naprostého mlčení. Gattermayer hovořil i s tlumočnickem, který mu řekl, že vyslanci buď přijdou o hlavu anebo, což by bylo ještě horší, upadnou v nemilost a budou od carského dvora navždy vyhnáni. Viz *W a l e w s k i , A.: Historia*, s. 39–40.

85 Zázpis ze zasedání tajné rady ze dne 29. října 1654 viz *W a l e w s k i , A.: Historia*, Dokumenta, dok. VII, s. IX–X, „...*Da ist vorderist zu consideriren, dass eines theils der Grossfürst bei gueten Willen zu erhalten, anderetheils aber dahin zu gedenccken, ob u. was der Krohn Polen zu Gueten gehandelt werden möchte...*“

86 *W a l e w s k i , A.: Historia*, Dokumenta, dok. VII, s. IX–X, „...*Inwillen aber gleich selbigen tags von dem Visconti die Nachricht eingelangt ist eine polnische Gesandtschaft an E. K. M. Hof unterwegs u. allbereit zu Presslaw angelagt were, also ist incidenter berathschlagt worden, ob nit die Antwort solang zurückzuhalten, bis der Polnische Gesandter Dehnhoff an E. K. M. Hoff anlangt, u. man das werck vorher mit Ihme communiciren theie...*“

87 Koncem července 1654 přicestovalo do Varšavy zvláštní habsburské poselstvo, které oficiálně informovalo o neočekávané smrti mladého krále a císařova syna Ferdinanda IV. Viz *T e m b e r s k i , S.: Roczniki*, s. 285. Po udělení audience u císaře jej měl Denhoff jménem krále pozdravit a vyslovit mu upřímnou soustrast se smrtí jeho syna a seznámit jej s přáním polského královského dvora uchovat přátelství mezi oběma panovnickými domy. Dále měl vyjádřit potěšení nad tím, že císaři zůstal ještě jeden syn, Leopold. Instrukce pro Denhoffa z 29. srpna 1654 viz *Žerela do istoriji Ukrajiny-Rusy*. Tom XII. Matěrialy do istoriji Ukrajinskoji Kozaččyny. Tom V. Akty do Chmel'nyččyny (1648–1657). Zibrav i vydav Myron Korduba. Lviv 1911, dok. 400, s. 328–329.

88 O pomoc měl požádat až při druhé audienci, samozřejmě jen v případě, bude-li mu umožněna. Viz *Žerela*, XII, dok. 400, s. 329.

89 *F e d o r u k , J.: Avstria*, s. 118–119; *Akty otnosjaščijesja k istoriji Južnoj i Zapadnoj Rossii, sobrannyje i izdannyye Archeografičeskoju komissijeju*. T. XIV. (Dopolnėnėje k III tomu). Prisojedinėnėje Bėlorussiji. 1654–1655. S. Petėrburg 1889, s. 648.

vyřídili, že si v zájmu věci přeje, aby Denhöff přijel co nejrychleji do Vídně. S konečnou odpovědí na moskevské návrhy se mělo posečkat až po jeho příjezdu do Vídně.⁹⁰ Moskevské poselstvo pak mělo být ve Vídni zadrženo až do Denhöffova příchodu.⁹¹

Cesta zvláštního polského poselstva do Vídně nezůstala Baklanovskému a Michajlovovi utajena. Když Denhöff dorazil 2. listopadu do Vídně, jeho příchod, zdá se, moskevské vyslance nijak nerozrušil, i když se podle některých zdrojů měla obě poselstva setkat.⁹² Pčinil se o to sám císařský dvůr, který jim tuto zprávu sdělil prostřednictvím jednoho z dvořanů pověřených stykem s exotickými hosty. Na jejich spokojenosti měli podíl i císařští ministři. Hrabě Kurtz moskevským vyslancům „soukromě“ sdělil, že žádost polského krále o pomoc byla odmítnuta, kteroužto informaci jim prý řekl jen proto, aby to věděli!!! Co císařský dvůr touto politikou zamýšlel, nevíme. Snad chtěl u moskevských poslů vzbudit dojem, že mezi Vídni a Varšavou je mnohem víc než jen dobré sousedské vztahy a přinutit Moskvu k větší vstřícnosti ohledně započetí mírových jednání. Podle všeho však tyto pokusy neměly valného efektu a představy císařských ministrů o účinném nátlaku na Moskvu se nevyplnily.⁹³

Po Denhöffově příjezdu a jeho audienci u císaře šlo všechno rychle. 5. listopadu obdrželi moskevští posli německy psanou odpověď carovi, kterou tlumočnick okamžitě přeložil do ruského jazyka. Tentokráte již vyhovovala po všech stránkách. Nedlouho poté jim jeden z dvořanů doručil vzkaz od císaře, aby se připravili na závěrečnou audienci, kde slavnostně převezmou oficiální propouštěcí listiny.⁹⁴ Nečekané komplikace a několikadenní zdržení však způsobilo cí-

⁹⁰ W a l e w s k i , A.: *Historia*, s. 41. Dokumenta, dok. VII, s. IX–X, „...Und ist einhellig dafür gehalten worden, ist ehe u. bevor E. K. M. den Moskowiten und seine Abgesandten beantworten theuten, dem Visconti von dissen der Moscowitichen Gesandten vorbringen zu dem endt einige Nachtricht gegeben werden möchte, dass er entweder selbst dem entgegenraissen, oder einen Expresen zu demselbigen abfertigen möchte, dass Er Ihme von der Gegenwart u. vorbringen der Moscowiten parte geben u. benebens anheimstellen wolle, ob Er seine raiss anhero umb so viel mehrers befördern...“

⁹¹ R u d a w s k i , W. J.: *Historja Polski od śmierci Władysława IV aż do pokoju Oliwskiego czyli dzieje panowania Jana Kazimierza od 1648 do 1660 r. przez Wawrzyńca Jana Rudawskiego szlachcica polskiego, Kanovníka Katedry Ołomunieckiej i Radzczy Jego Cesarzskiej Mości Arcyksięcia Austrjackiego Leopolda Wilhelma*. Přeložil z łacińskiego, zyciorysem i objaśnieniami uzupełnil Włodzimerz Spasowics. Tom I. S. Petěrburg – Mohylew 1855, s. 254; P r i b r a m , A. F.: *Österreichische Vermittelungs-Politik*, s. 423–424; Z a b o r o v s k i j , L. V.: *Načalo*, s. 318; F e d o r u k , J.: *Avstria*, s. 119.

⁹² *PDS*, s. 235–236. Oficiální tlumočnick Ivan Adamov psal ve svém listě vedoucímu posolského prikazu Almazu Ivanovovi o polském poselstvu, jež se ve Vídni objevilo souběžně s poselstvem moskevským. Poláci prosili císaře o pomoc, byli však odmítnuti, „...i prosil ljuděj na vspomoženije, i Cesar im v tom otkazal ljuděj na vspomoženije nědal...“ Viz *PDS*, s. 176.

⁹³ Vyslancům bylo sděleno, že u dvora je očekáván příjezd vyslanců polského krále, nacházejících se toho času na cestě mezi Prahou a Vídni. Po císařském dvoře prý kolují zvěsti, že jdou žádat o pomoc ve válce s Moskvou. Pomůže-li císař Rzeczpospolitě nebyl dotyčný schopen říci, protože se neví, jaké má císař v tomto směru plány. *PDS*, s. 232, 237–238.

⁹⁴ *PDS*, s. 232, 236–237. Baklanovskij s Michajlovem poděkovali za pozvání, měli ovšem podmínku, že ten den nesmí být u císaře jiné poselstvo.

sařovo náhlé onemocnění. Byla to snaha vyhnout se osobnímu setkání s posly? Sekretář Gattermayer poslům sdělil, že se slavnostní propuštění od dvora nemůže konat, neboť císař byl opět stížen těžkými bolestmi, nemůže se hýbat a bude zřejmě nějaký čas upoután na lůžko. Skoro týden čekali posli na závěrečnou audienci, až jim bylo 13. listopadu vzkázáno, že se císařova nemoc protahuje. Bude proto bude nutné, aby pověřovací listiny převzali od dvorních hodnostářů. Jako již mnohokrátě během předchozích dnů i nyní moskevští vyslanci tento návrh odmítli se slovy, že listiny pro cara mohou převzít jen přímo od císaře a od nikoho jiného. Jejich neústupnost opět přinesla ovoce. Slavnostní propuštění spojené s audiencí u císaře se konalo 20. listopadu a o dva dny později, 22. listopadu, opustili carští poslové Vídeň.⁹⁵ Domů putovali přes Znojmo,⁹⁶ Jihlavu,⁹⁷ Čáslav,⁹⁸ Prahu,⁹⁹ Chomutov na české hranice, kam dorazili 22. listopadu.¹⁰⁰ Odtud dále přes Saskou Kamenici,¹⁰¹ Lipsko,¹⁰² Lüneburg¹⁰³ k Hamburku, kde se zdrželi do 21. prosince.¹⁰⁴ 22. prosince přibyli do Lübecku, kde kvůli špatnému počasí měli téměř půlroční nucenou přestávku. Byla tak krutá zima, že koráby nemohly vyplout z přístavu na volné moře, a tak zde poselstvo muselo proti všem plánům prozatím zůstat.¹⁰⁵ Protože však záležitost nesnesla dlouhých odkladů, byl v lednu roku 1655 z Lübecku odeslán k carovi zvláštní posel s císařskými listinami. Baklanovskij s Michajlovem vypluli na moře až 20. (30.) května, do Moskvy dorazili 2. (12.) července 1655.¹⁰⁶

Co vlastně Baklanovskij s Michajlovem vezli z Vídně domů? Císař carovi napsal, že chápe důvody, kvůli nimž se Rzeczpospolita a Moskevská Rus, nepohodly, a protože jeho ústředním zájmem vždy bylo zachovat mír ve Svaté říši i v jiných křesťanských zemích, přijal s velkým zármutkem zvěst o definitivním porušením „věčného“ míru mezi oběma zeměmi. Poněvadž nechce, aby se spory řešily válkou a proléváním křesťanské krve, rozhodl se jít ve stopách svých

95 K tomu srov. obsáhleji *PDS*, s. 239–240. K odjezdu poselstva z Vídně viz *Theatri Europaei*, tom. VII, s. 576. Moskevským vyslancům se dostalo všech poct. Vedle audiencí se zúčastnili i slavnostní tabule uspořádané na jejich počest. Při hostině pak bylo připřeno na zdraví cara i malého careviče. *PDS*, s. 230–232.

96 23. listopadu

97 25. listopadu

98 27. listopadu

99 28. listopadu.

100 *PDS*, s. 240–241. Ve statějném spisku jsou uvedena ještě jiná města na území Moravy a Čech. Bohužel jsou jen velmi těžko identifikovatelná.

101 5. prosince

102 8. prosince

103 16. prosince

104 Viz *PDS*, s. 241–242.

105 *PDS*, s. 243. V dubnu požádali několikrát, bezúspěšně, městskou radu o povolení vypustit lodě na moře. Na to jim bylo odpovězeno, že loď přirozeně dostanou, ale na moře se ještě vyplout nedá. Dostali však slib, že první lodě, které vyplují budou mít k dispozici.

106 *PDS*, s. 178–179, 243.

předků a nabídl carovi, že se ujme role prostředníka. Vyjádřil naději, že jeho nabídka nebude carovi nijak protivná či nepříjemná, a nebude-li proti tomu, doba a místo konání mírových rozhovorů by se dalo domluvit co nejdříve. V okamžiku, kdy přijde z Moskvy kladná odpověď, je císař připraven vypravit v co nejkratším čase do Moskvy poselstvo.¹⁰⁷ Důležité bylo, že přes svůj odpor nakonec ustoupil ve všech požadavcích vznesených moskevskou stranou, včetně uvedení nových titulů u carova jména, psaní carovy titulatury zlatým písmem a slibu, že polskému králi neposkytne vojenskou, finanční ani žádnou jinou pomoc.¹⁰⁸

Císařský dvůr se nacházel v nelehké situaci a jeho možnosti byly značně omezeny. Ani šest let po ukončení třicetileté války nepanoval v západní a střední Evropě klid. Državy rakouských Habsburků se nacházely v těžké finanční a ekonomické krizi a situace se nebezpečně zkomplikovala i v zahraničněpolitické oblasti – ve španělsko-francouzské válce stál Ferdinand III. na straně Španělska, armáda rakouských Habsburků působila na italské frontě.¹⁰⁹ Navíc se v Říši začaly znovu formovat protihabsburské koalice, pokoušející se o sblížení s Francií a Švédskem.¹¹⁰ Těžkou ranou pro císaře, osobně i politicky, byla neočekávaná smrt následníka trůnu Ferdinanda IV., která znovu otevřela otázku volby římského císaře a ohrozila stabilitu habsburských pozic v Říši. Pro budoucnost habsburské dynastie v Říši a v dědičných zemích bylo nezbytné zajistit volbu mladšího Ferdinanda syna Leopolda římským císařem a udržet mír v Říši.¹¹¹

V době, kdy do Vídně přibyli carští poslové, soustředil císařský dvůr velkou část energie tímto směrem a na řešení otázek, které s tímto problémem bezprostředně nesouvisely, neměl čas, prostředky a ani dostatek přesných a spolehlivých informací. Císařský dvůr samozřejmě nepůsobil v úplném informačním vakuu, hlavním zdrojem jeho informovanosti o dění ve východní Evropě však byly zprávy od císařského ambasadora Fragsteina ve Varšavě, případně polské-

107 PDS, s. 184–185, „...I dlja tego predkov našich po zvyčeju Vašej Ljubvi bratstvennuju družbu dobrogo choťjanja našego Cesarskogo tretějstva okazať rady i osobo naděždy, čo Vašej Ljubvi to naše tretějstvo ně buděť suprotivno, potomu čo Vašej Ljubvi to buděť pochvalno čo v těch ssorach i v vojně na dobrom miru byti, něželi čo Vašej Ljubvi. Na svojej voli besprestannago krovoprolivjanija něvinovatoj christianskijej krovij, ně izvolit' končati...“

108 PDS, s. 184, 234, „...a tak že, čo by J. Ces. Vel-vo i Kurfirstry Rimskago Gosudarstva, buděť u nich Korona Poľskaja o pomoči staněť prosit', nědali...“

109 Viz Švarc, I.: *Avstro-russkije diplomatičeskije otnošenija v pervyje gody severnoj vojny*. In: *Russkaja i Ukrainskaja diplomatija v Jevraziji: 50-e gody XVII veka*. Moskva 2000, s. 33; Kennedy, P.: *Zvstup a pád velmocí*. Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500–2000. Praha 1996, s. 63–80; Redlich, O.: *Österreichs Grossmachtbildung in der Zeit Kaiser Leopolds I.* Gotha 1921.

110 Viz Neuber, A.: *Der Schwedisch-Polnische Krieg und die Österreichische politik (1655–1657)*. Prag 1915, s. 1–3; Piwarski, K.: *Rywalizacja francusko-austriacka o wpływy w Rzeczypospolitej w latach 1655–1660*. In: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655–1660*. T. 1. Warszawa 1957, s. 379–382; Pribram, A. F.: *Österreichische Vermittelungs-Politik*, s. 415; Pribram, A. F.: *Franz Paul Freiherr von Lisola (1613–1674) und die Politik seiner Zeit*. Leipzig 1894, s. 75–79.

111 Zöllner, E.: *Geschichte Österreichs*. Wien 1974, s. 246.

ho krále a senátorů, tedy zprávy jednostranné a z řady důvodů ne zcela přesné a kompletní. Mnoho novinek z východní Evropy zasílal do Vídně císařský ambasador v Cařihradu Simon Renniger. Jeho zprávy se dílem opíraly o informace získané prostřednictvím nejvyššího dragomana (tlumočníka) a zároveň habsburského agenta Panaiotiho a dílem o informace, které mu zprostředkovali zástupci podunajských knížectví v Cařihradě, zejména Sedmihradska. I v tomto případě se jednalo o zprávy nepřesné, neúplné a zkreslené.¹¹²

K celkovému zhodnocení situace to však ani zdaleka nestačilo, vše bylo navíc ztěžováno faktem, že u císařského dvora neměl nikdo ponětí o skutečných poměrech na moskevské straně a o pozadí konfliktu, jenž mohl mít i jiné příčiny než boj o znovuzískání ztracených území a ovládnutí Ukrajiny. Nikdo nemohl vědět, jakou roli v celém případě hrají Švédsko s Francií, otazník visel i nad postojem Osmanské říše. Ty mohly stát v pozadí a zhoršení politické situace na východě Evropy využít k posílení svých pozic v Říši a k vyvolání nového válečného konfliktu s císařem. Císař nevěděl, jak daleko může zajít, aby si Moskvu nepohněval, a tím ještě více nezhoršil postavení Rzeczpospolity. Tajní rádcí a císařští ministři nemohli znát obsah carových instrukcí, nevěděli, jaká by byla reakce carského dvora na nepřijetí jeho návrhů nebo na „urážky“ členů jeho poselstva. Nic sice nenasvědčovalo, že by si car přál vyhrocení nebo opětovné ustrnutí vzájemných vztahů mezi Moskvou a císařem Svaté říše římské, opatrnost však byla rozhodně na místě.

Proto se císařský dvůr vydal cestou co nemenšího odporu a kvůli tomu, aby zbytečně Moskvu neprovokoval a nebrzdil rozvoji sotva navázaných vztahů, se rozhodl raději dočasně ustoupit a tím získat čas.¹¹³ Z nemnoha možností, které se mu nabízely, byla císařským dvorem vybrána ta, která podle mínění členů tajné rady zaručovala alespoň minimální naději na brzké uzavření míru. Nakolik vhodné a účinné toto rozhodnutí bylo, lze zhodnotit jen z pohledu jednotlivých účastníků konfliktu. Polský král by zcela jistě raději uvítal přímou vojenskou intervenci císaře a říšských knížat, mezi polskými pány a vysokými státními hodnostáři však v té době převládal názor, že se s kozácko-moskevskou intervencí vypořádají vlastními silami. O dva měsíce později dokonce nepřímou odmítli i císařský návrh prostřednictvím.¹¹⁴

112 Viz *Žerela*, XII, dok. 363, s. 304, dok. 371, s. 310–311, dok. 391, s. 323.

113 To se týkalo i titulů, které však císař oficiálně nikdy nepřijal. Viz *Z a b o r o v s k i j*, L. V.: *Načalo*, s. 319. Potvrdil to ostatně o necelý rok později, kdy vyslal do Moskvy své posly, kteří museli čelit výtkám, že císař neuvedl kompletní titulaturu, tj. zejména název „Malá Rus“. Viz *Š v a r c*, I.: *Avstro-ruskije diplomatičeskije otnošenija v pjervyje gody severnoj vojny*. In: *Russkaja i Ukrainskaja diplomatija v Jevraziji: 50-e gody XVII veka*. Moskva 2000, s. 31–46; *T á ž*: *Vena-Moskva: diplomatičeskije otnošenija v seredině XVII veka*. In: *Slavjaně i ich sosedi. Srednije veka – raněje Novoje vremja*, v. 9. Moskva 1999, s. 180–188.

114 Na závěr roku 1654 se postavení Rzeczpospolité zlepšilo, moskevská armáda zastavila svůj postup a polskému vojsku se podařilo dobít zpět část ztraceného území. Úspěchy posledních měsíců zvýšily sebevědomí polských pánů a senátorů, to bylo posílno i nedávno uzavřeným spojenectvím s tatarským chánem. V jejich řadách převládl názor, že současnou situaci lze řešit

Není pochyb o nesporném zahraničněpolitickém úspěchu Moskvy. Car mohl být spokojen. Hrozba habsburského vměšování byla zažehnána a bylo více než jisté, že Rzeczpospolita zůstane přinejmenším do začátku mírových jednání ve svém boji osamocena. Nemalým úspěchem bylo i to, že císař ustoupil, i když jen takticky, a uvedl ve svých listech novou carskou titulaturu. Proč tak učinil, zda to bylo jen dočasně, aby Moskvu nevydráždil apod., nemuselo nikoho na carském dvoře zajímat. Pro ně bylo momentálně důležité to, co bylo napsáno, a ne co si o tom císař myslel. Svoji roli mohl v tomto případě sehrát pohled Vídně na události na Ukrajině, která byla od střední Evropy přeci jen příliš daleko. Bohužel nemáme dostatek pramenů, jež by nám ukázaly, jak vlastně císařský dvůr celý polsko-kozácký konflikt vnímal a nepovažoval-li polsko-moskevskou válku jen za pouhý boj o ovládnutí neklidného území osídleného obyvatelstvem ortodoxního vyznání. Chápali ve Vídni Ukrajinu spíše jako zátěž, jež Rzeczpospolitu spíše poškozovala, působila jí zbytečné problémy a stála mnoho sil a energie a kterou by bylo pro zachování míru lepší obětovat? Mělo by pro císaře smysl jít do války, jednalo-li by se „pouze“ o Ukrajinu, a považoval ztrátu tohoto území za vnitřní záležitost Polska anebo za bezprostřední ohrožení rovnováhy sil ve střední Evropě? A o ni šlo císaři v první řadě.

Bylo by lehké vyčítat císaři, že ponechal Rzeczpospolitu opuštěnou a příliš ustoupil moskevským požadavkům a nárokům, je však nutné se zamyslet nad tím, mohl-li v daném okamžiku udělat něco jiného. Podle mého názoru bylo za dané situace toto rozhodnutí jediné možné. Moskvě se navíc nepodařilo splnit jedno z hlavních zadání poselstva udržet císaře mimo hru a zabránit mu vměšovat se do války na východě. Dokonalým překvapením pro carské vyslance byl naprosto neočekávaný návrh císařova prostřednictví. Jak ukazují instrukce, nebyl car na tuto eventualitu vůbec připraven a nabídka prostřednictví moskevské vyslance opravdu zaskočila.¹¹⁵

Pro budoucí zahraniční politiku vídeňského dvora bylo uvedené rozhodnutí důležité hned ze dvou důvodů. Za prvé bylo přímým podnětem k habsburské diplomatické a v konci i vojenské účasti ve velkém válečném konfliktu (tzv. „severská válka“), který již následujícího roku 1655 zachvátil takřka celou východní Evropu a málem vymazal Rzeczpospolitu z mapy.¹¹⁶ Ještě před švédskou

vojenskou cestou, a tak velký korunní kancléř ještě před konečným rozhodnutím senátorů císařovu nabídku, byť nepřímou, odmítl. Viz *Žerela*, XII, dok. 413, s. 337, dok. 415, s. 338.

115 Poslové byli skutečně připraveni na cokoliv. Instrukce obsahovala mnoho pokynů, jak odpovídat na rozličné otázky, od dotazů ohledně zadržení císařského poselstva do Persie až po návrh účasti v protiturecké válce po boku západoevropských mocností, ale pokyn jak reagovat na návrh prostřednictví v instrukci obsažen nebyl. Viz *PDS*, s. 140–141, 142–144.

116 K tomu srovnej např. *P e j a c s e v i c h*, J. (Hrsg.): *Peter Freiherr von Parchevich, Erzbischof von Martianopol, apostolischer Vicar und Administrator der Moldau, bulgarischer Internuntius am kaiserlichen Hofe und kaiserlicher Gesandter bei dem Kosaken-Hetman Bogdan Chmielnicki (1612–1674)*. In: *Archiv für Österreichische Geschichte*. Bd. 59. Wien 1880, s. 337–657; *P r i b r a m*, A. F. (Hrsg.): *Die Berichte des kaiserlichen Gesandten Franz von Lisola aus den Jahren 1655–1660*. In: *Archiv für Österreichische Geschichte*. Bd. 70. Wien 1887; *P r i b r a m*, A. F.: *Franz Paul Freiherr von Lisola (1613–1674) und die Politik seiner Zeit*. Leipzig 1894; *Traktaty polsko-austriacke z drugiej*

invazí vyslal cisár v létě roku 1655 do Moskvy poselstvo vedené Allegrettim a Lorbachem, které mělo domluvit konání mírových rozhovorů mezi Rzeczpospolitou a Moskevským státem. Mírová jednání za účasti císařských zástupců pak skutečně proběhla v roce 1656 ve Vilně.¹¹⁷ Za druhé stálo na počátku obnovených vztahů mezi římským císařem a Moskevským státem. Habsburská diplomacie se v dalších letech znovu vrátila ke starým plánům společné habsbursko-moskevské koalice namířené proti Osmanské říši. Po více než třech desítkách let od příjezdu Baklanovského a Michajlova do Moskvy se tyto plány podařilo uskutečnit, v roce 1686 byla uzavřena tzv. Svatá liga, jejímž účastníkem se vedle císaře, Benátek, papežské kurie, Rzeczpospolitá stala i Moskva.

połowy XVII wieku. Opracował, wstępem i przypisami opatrzył Zbigniew Wójcik. Warszawa 1985; Jerusalem, E.: Die Teilnahme Österreich und Brandenburg im schwedisch-polnischen Krieges bis zu den Verträgen von Wehlau und Bromberg 1655–1657. Sonderabdruck. Wien 1908; Mackiv, T.: Cisaraskije posolstvo do B. Chmelnyc'koho v 1657 R. u svitli avstrijs'kych dokumentiv. Ukrajin's'kyj istoryk: žurnal istoriji ukrajinoznavstva 1973, s. 127–129; 1974, s. 65–75; Mackiv, T.: Imperial Envoy to Hetman Khmelnytsky in 1657. In: The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S., INC.. Vol. XII, 1969–1972. Num. 1–2 (33–34), s. 217–228; Neuber, A.: Der schwedisch-polnische Krieg und die österreichische Politik (1655–1657). Prag 1915; Opitz, E.: Österreich und Brandenburg im Schwedisch-Polnischen Krieg 1655–1660. Boppard am Rhein 1969.

- 117 Kordt, V.: *Čužozemni podorožni po schidnij Jevropi do 1700 r.* Kyjiv 1926; Rudawski, W. J.: *Historja Polski od śmierci Władysława IV aż do pokoju Oliwskiego czyli dzieje panowania Jana Kazimierza od 1648 do 1660 r. przez Wawrzyńca Jana Rudawskiego szlachcica polskiego, Kanovníka Katedry Otomunieckiej i Radczy Jego Cesariskiej Mości Arcyksięcia Austrjackiego Leopolda Wilhelma.* Przetłóżył z łacińskiego, zyciorysem i objaśnieniami uzupełnił Włodzimerz Spasowics. Tom I–II. Petěrburg – Mohylew 1855; *Rukopis Brostovskago, sodéržaščaja v sebja dněvnik, veděnnij im na sjezdě pod Vyl'noju v 1656 g., po slučaju peregovorov ob izbraniji carja Alexeja Michajloviča korolem Połskim i velikim knjazem Litovskim.* In: Sbornik Muchanova. S. Petěrburg 1866, dok. 254, s. 483–542; Hawlik, M.: *Projekt unii rosyjsko-polskiej w drugije połowie XVII w.* Kwartalnik Historyczny 1909, Zes. 1–2; Wójcik, Z.: *Dyplomacja polska w okresie wojen drugiej połowy XVII wieku (1648–1699).* In: Historia dyplomacji polskiej. Tom 2. Warszawa 1981, s. 157–324; Ivanov, D.: *Rusko-połskie peregovory 1656 g. Missija P. Galinskogo.* In: Ruskoje sredněvekove, 1998 god. Vypusk 2. Moskva 1999, s. 67–81; Augustynowicz, Ch.: *Rusko-połskaja vojna 1654–1657 gg. i posredničestvo gabsburskoj imperiji.* In: Ruskoj i Ukrajskoj diplomatija v Jevraziji: 50-e gody XVII veka. Moskva 2000, s. 47–52; Švarc, I.: *Avstro-ruskoj diplomatičeskije otnošenija v pervyje gody severnoj vojny.* In: Ruskoj i Ukrajskoj diplomatija v Jevraziji: 50-e gody XVII veka. Moskva 2000, s. 31–46; Švarc, I.: *Vena-Moskva: diplomatičeskije otnošenija v seredině XVII veka.* In: Slavjaně i ich sosedj. Srednije veka – ranněje Novoje vremja, vypusk 9. Moskva 1999, s. 180–188.

RELATIONS BETWEEN THE HABSBUrg MONARCHY AND RUSSIA DURING THE SECOND HALF OF THE 17th CENTURY

The Mission of Baklanovskij and Michajlov to Vienna in 1654

The author deals in his studies with returning of diplomatic relations between Muscovite state and Austrian Hapsburgs. The impulse for their returning came up from the czarist court by two political actions – the resolution of Zemsky sobor from 1st (11th) of October 1653, and by signing the agreement in Perejaslav on 8th (18th) of January 1654 accepted Zaporozhian Cossacks, let us say, the whole Ukraine to their serfdom. So, they really declared war on Rzeczpospolita that the imperial court used to have good and close relations with.

It was necessary to calculate on the fact that the beginning of new military conflict in eastern Europe will not stay without response. The czarist rule did not risk anything, and started nobly taken diplomatic offensive in fall in 1653 and in the first half of the year 1654. It was meant to introduce to the rulers of these states Muscovite version of the latest events in advance, and at the same time also an offer of „friendly neutrality“ of a kind that meant support for Moscow, and withhold from help to Rzeczpospolita. Moscow did not mean to sign military alliance with western-european powers. Moscow would prefer the most keeping status quo without interference of other states.

Vienna did not belong to the first wave that was directed at the countries that, it is difficult to say, if that had happened by chance or by some political calculus, were against Hapsburgs during Thirty Years War – Sweden, France, Denmark, Netherlands. The first wave of delegation did not have any major problems. These states had to solve their own problems, and did not really want to interfere with a new war.

The delegation to Vienna along with the delegation to Brandenburg and Courland was dispatched in May 1654 as last. The official reason of this delegation was announcement of the death of czar Michal Fedorovič, and accession of his son Alexej Michajlovič to the czarist throne. He acceded in 1645, so it was already nine years ago! There was no remark in the official czar's document about accepting The Cossacks as serfs of Muscovite czar, and about true reasons of the war. At the head of delegation were gentlemen Baklanovskij and Michajlov. Their main task was to keep imperator away from Polish-Muscovite conflict, and to reach that he would acknowledge the new czar, so in fact, acknowledge annexation of Ukraine and its attachment to The Muscovite state.

The imperial court was in difficult situation, their options were greatly limited, and all their energy had to concentrate on completely different direction – The domains of Austrian Hapsburgs were undergoing difficult financial and economic crisis, Ferdinand 3rd was on the side of Spain in The Spanish-French war, the army of Austrian Hapsburgs stayed in Italian front, the Anti-Hapsburgs coalition started to form again in The Empire trying to grow together with France and Sweden, the unexpected death of the crown prince Ferdinand 4th, and to make younger son of Ferdinand, Leopold, to be elected as Roman imperator; to maintain peace in The Empire. He did not have a time, resources and enough of specific and confidential information to solve the other problems. It was all even more difficult because of the fact, that no one from The imperial court had the idea about the real situation on Muscovite side, and about the backround of the conflict that could have had also the other causes. No one could know what pose had Sweden and France in the whole case, and they even doubted about the attitude of The Osman Empire. It was possible that they did not interfere, and stayed in the backround, to take advantage of bad political situation in easter Europe, to strengthen its position in The Empire, and invite a new military conflict with imperator.

That is why the imperial court decided to oppose the least, and because they did not want to provoke Moscow for nothing, and to slow down the progress of hardly made new relationships, they decided rather to step aside temporarily and save time. The imperial yard stated the new official titles in the document for czar and promised that they will not help Polish king with the army, financially or in some other way. But at the same time they offered to be as a middleman in the future peace negotiation. There is no doubt about indisputable foreign and political success of Moscow. The czar could had been satisfied. The threat of interference of Hapsburgs was warded off, and it was quite sure that Rzeczpospolita will stay, till the beginning of peace negotiation at least, in her fight alone. The great success was also that the imperator receded even though it was just tactics, and named a new czar in his documents. Why he did so, if it was just temporarily be-

cause he did not want to provoke Moscow and etc., it was business of nobody at the czarist court. What was written down was important for them at that moment, not what emperor was thinking about it. According to the author's opinion, that decision was the only one possible in that particular situation. In addition, Moscow was not able to realize one of the main settings of delegation, namely to keep the emperor out of the game, and prevent him from interfering with the war in East. There was a perfect surprise for czarist delegates, and it was absolutely unexpected suggestion of emperor's instrumentality. As we can see from the instructions the czarist yard was not prepared for this eventuality at all, and the offer of instrumentality was real surprise for Muscovite delegates. The delegation of Baklanovskij and Michajlov became a prelude of the future engagement of Hapsburgs in a big military conflict that attacked eastern Europe already in the following year 1655, and almost made Rzeczpospolita to disappear from the map by so-called „Northern War“. When Rzeczpospolita was attacked by Sweden, Brandenburg and Transylvania, the imperial diplomacy tried really hard to rescue Rzeczpospolita and the beginning of this trying was just a delegation that was led by Allegretti and Lorbach who were sent to Moscow by the imperial court already the following year 1655.